

Lukian fra Samosata *Vitarum auctio*

Oversættelse og kommentar

af Marius Troels Gudmand-Høyer

Ἐλθὲ σὺ γε καὶ λέγε ἅπερ εἰδῶς τυγχάνεις·
ὠνήσομαι γὰρ σε, ἦν ὠφέλιμος ἦς.

LUKIAN, *Vitarum auctio* [12]

Omkring år 167 e.Kr. affattede Lukian fra Samosata (c. 120-180) dialogen der går under det mærkelige navn *Piscator sive Revivescentes*, på græsk Ἀναβιοῦντες ἢ Ἀλιεύς, på dansk *Fiskeren eller De døde kommer til live*. Heri skildres på humoristisk vis en konfrontation mellem en pudsigt hovedkarakter og en række genopståede (deraf navnet *Revivescentes*) og navngivne klassiske filosoffer, bl.a. Sokrates, Platon, Chrysippos, Diogenes, Epikur, Aristippos, Aristoteles og Empedokles. Selv kalder hovedpersonen sig ikke tilfældigt for Παρρησιᾶδης, “Den der ytrer sig frit”, afledt af παρρησία (= *tale- el. ytringsfrihed, frisprog*), og det er da netop også med sin frie tale at han gjort sig skyldig i en utidig og fræk bagvaskelse af de ædle venner af visdommen (cf. LUK. *Pisc.* 3). Af samme grund ønsker de vrede filosoffer straks at straffe tølperen med en voldelig død : Sokrates håber at han måtte blive stenet, Platon at han som Orpheus ville blive flået i småstykker, og Empedokles at han som naturfilosoffen selv skulle brænde op i Ætna (kap. 3). Det lykkes imidlertid Παρρησιᾶδης at overbevise sine kritikere om nødvendigheden af en fair retssag således at begge parter kan få lov at ytre deres mening og han selv få mulighed for at forklare sig ; og dette kan særligt Sokrates og Platon af historiske årsager naturligvis let se det fornuftige i (kap. 10).

Under retssagen forklarer den anklagede at det slet ikke var hans hensigt at bagvaske hverken filosofien eller filosofferne (kap. 29-32). Derimod, hævder han over for sine dommere, ønskede han at kritisere alle samtidens filosofiske eftersnakkere, alle dem der blot påberåbte sig fortidens store ånder og pralede af at efterlevede deres leveregler, men som i virkeligheden konstant og systematisk forbrød sig mod dem (kap. 29, 31). De opførte sig som om de havde nærstuderet den filosofiske teori alene med det formål at praktisere det stik modsatte (kap. 34). Med andre ord påviser Παρρησιᾶδης over for sine dommere at han netop i sin kritik af de umoral-

ske eftersnakkere burde vinde en plads blandt filosofterne og ikke blive betragtet som deres fjende (kap. 37).

Til trods for deres tidligere så store vrede godtager filosofterne forbløffende hurtigt dette forsvar og indlemmer Παρρησιόδης som en af deres egne (kap. 38). Og ikke nok med det ; de lader ham ligeledes fører an i bekrielsen af samtidens falske filosoffer (kap. 40). Dette gør Παρρησιόδης ved at love dem sølvpenge, det eneste alle disse umoralske filosoffer synes at efterstræbe, og han lokker dem således op til toppen af Akropolis' hvor retssagen just har stået (kap. 41). Lidt senere går han endda et skridt videre og kaster en line med guld og figner ud over Akropolis murværk for derpå at fiske (deraf dialogens navn *Piscator*) den ene falske filosof op efter den anden. Den første fangst er en glubsk kyniker ; men da Diogenes ikke kan genkende sig selv i ham, kaster de ham straks ud over kanten med hovedet først (kap. 47-48). Den samme skæbne lider derpå en platoniker, en spraglet peripatetiker og en stoiker da de henholdsvis afvises af Platon, Aristoteles og Chrysippos (kap. 49-51).

Herefter ender dialogen med at de gamle filosoffer bliver sendt hjem til dødsriget, mens Παρρησιόδης sammen med den personificerede Ἐλεγχος (= *bevis, gendrivelse, undersøgelse*) drager ned i byen for at fortsætte deres eksamination af filosofterne. Med sig har de dels æreskranse, hvis de nu skulle møde en rigtig filosof, og brændejern således at de i panden på de falske filosoffer kan brænde enten rævens eller abens mærke (kap. 46). Hverken i Akademiet, i Stoaen eller i Lykeion regner de dog med at skulle komme til at dele ud af kransene (kap. 52).

Dialogen *Piscator* er imidlertid ikke udelukkende en litterær foreteelse, alene med det formål at fortælle en morsom historie om klassiske filosoffer der tilsyneladende er nidkære, har let til vrede, men også er hurtige til at tilgive. For dialogen skal ikke kun betragtes som Παρρησιόδης' eget fiktive forsvar, men også som et decideret litterært selvforsvar. En litterær forsvarshandling, udført af og for Lukian selv, eftersom Παρρησιόδης faktisk forsvarer den satiriske fremstilling af en række filosofiske leveveje som Lukian selv lidt tidligere, måske samme år, udgav i den korte dialog der går under navnet *Vitarum auctio* eller Βίων πρᾶσις, hvilket på dansk kan gengives med *Salg af filosofiske levemåder*.^a

^a At Παρρησιόδης er et slags alter ego for Lukian fremgår bl.a. af at han opgiver Syrien, nærmere bestemt Euphrats bredder, som sit oprindelsessted. Cf. LUK. *Pisc.* 19. Også Samosata, det nuværende Samsat, Lukians hjemby, ligger i Syriens nordlige, bjergfyldte egne hvor igennem floden løber. – Dateringen af *Vit. auct.* og *Pisc.* baserer jeg i øvrigt på J. SCHWARTZ' omfattende (dog måske lidt spekulative) datering af hele Lukians værk. Cf. *Biographie de Lucien de Samosate*. p. 148. Cf. også C. ROBINSON, *Lucian and his influence in Europe*, p. 4.

Når Παρρησιάδης forsvaret sig med at han slet ikke har kritiseret filosofiens store lys, men blot horden af efterfølgere, er det imidlertid umuligt som læser at tage hans udsagn rent for pålydende. I den henseende modsiges han i alt for høj grad af alle de biografiske træk som de filosofiske leveveje faktisk tildeles i *Vitarum auctio* ; véd man blot det mindste om den antikke filosofi og dens personager, kan man ikke undgå at genkende de forskellige tænkere, ganske vist i karikatur.^b Forsvaret i *Piscator* fremstår dermed nærmest som et spilfægteri, som om Lukian hurtigst muligt søger at bortlede opmærksomheden fra det angreb han i *Vitarum auctio* retter mod filosofien – eller rettere imod filosofiske levemåder.

Titlen Βίῳν πρᾶσις skal nemlig læses i sin sammenhæng. For det er ikke et hvilket som helst liv der sættes til salg (af gr. πρᾶσις = *sælgen, salg*). Ganske vist kan det oldgræske βίος betegne hvad vi almindeligvis forstår ved det danske ord *liv*, men da ofte med den implicite tilføjelse at dette liv er det der leves af fornuftige væsener, i.e. mennesker (cf. *Od.* 15.491, 19.254) ; hvorfor ordet også kan betegne *levetid* (cf. *HES. fr.* 172.1) eller sågar *levnedsbetegnelse* (cf. *PLUT. Vit. par.*). I Lukians dialog er betydningen imidlertid endnu mere specifik, for så vidt som βίος her betegner den særlige form for praktisk og moralsk *levemåde* eller *levevej* hvis grænsepæle man gerne opstiller med hjælp fra en filosofisk anskuelse (cf. *PLAT. Leg.* 733 d). På sin egen særegne og humoristiske måde omhandler dialogen således hvad man i antikken ofte tematiserede som den rette filosofiske livsførelse, eller slet og ret som « det gode liv ».^c

Allerede titlen tilkendegiver at den almindelige kritik som Lukian forsvaret sig imod, ganske vist med hjælp fra sit litterære alter ego Παρρησιάδης, i bedste fald rammer forbi. Dels fordi kritikken foregår ud fra et dogme om en nødvendig overensstemmelse mellem den virkelige filosof og den fremstilling han udsættes for i dialogen. Men også fordi Lukians ærinde er et andet end at bedrive korrekt filosofihistorie eller sandfærdig biografisk skildring. For som titlen implicerer, beskæftiger Lukians dialog sig med filosofiske anskuelser forstået som leveveje eller livsansku-

^b I modsætning til A. M. Harmon vil jeg derfor ikke « leave him [Lukian, MTG-H] a leg to stand on », hvilket Harmon gør når han undlader at benytte de navne som faktisk findes i de forskellige tekstudgaver (cf. “Philosophies for sale”, in *Lucian II*, p. 449). I min oversættelse bibeholdes disse navne, også dem der hersker mest tvivl om (se note 37).

^c Denne diskussion kender man allerede i gammelgræsk spekulation. Det mest berømte eksempel er nok Herodots fortælling om Kroisos’ spørgsmål til Solon om hvem der er den lykkeligste, og om Solons svar der netop går på hvilket liv der berettiger til førstepladsen i henseende til lykke. Cf. *HDT. Hist.* I 30 ff. Også her er livet nemlig ikke alene at forstå som livsprincippet, men sammenfatter ligeledes hele indholdet i det enkelte menneskes liv som en enhed og derfor også de enkelte typer eller former for livsførelse.

elser, med alt hvad disse måtte indebære af dogmer og leveregler. Og det han skildrer er derfor hverken de enkelte filosoffer i egen person eller deres faktiske tilhængere og efterfølgere ; også selv om Παρρησιάζης som nævnt hævder at det sidste skulle være tilfældet. Hvad Lukian forholder sig til i *Vitarum auctio* er derimod for en konsekvent betragtning det fænomen at der i det hele taget kan eksistere sådan noget som en filosofisk levevej der gør krav på både sandhedsgehalt og en bestemt livsførelse.

At emnet for dialogen er alvorlige filosofiske problemer, spørgsmål angående det rette moralske liv og hvordan man opnår såvel lykke og velstand som sand viden og erkendelse, betyder naturligvis ikke at *Vitarum auctio* hele vejen igennem er præget af samme højtidelige alvor. Som så ofte hos Lukian er der tale om *satire* ; dialogen omhandler trods alt to olympiske guders salg af filosofiske retninger som om de var vare, og det til den ene udannede og gesjæftige køber efter den anden. Men i denne satire sniger Alvoren sig alligevel ind, i hvert fald for filosofen, da det i dialogen er filosofien qua filosofi der står for skud. Lukian koloniserer så at sige den klassiske filosofis egen hånlige kritik af retorik og sofisteri – der jo begge ofte klandres for at kunne erhverves af hvem som helst, blot de er udstyret med lidt snusfornuft og penge – og vender denne hån mod filosofien selv.^d

Oftest kritiserer Lukian i sine tekster ganske vist filosofferne, særligt for ikke at leve op til deres egne høje krav til livsførelse, og således også indirekte i *Vitarum auctio* (se note 58). Men her synes hovedproblematikken at være en anden. Dialogen nøjes nemlig ikke blot med på moraliserende vis at påpege filosofernes skinhellige hykleri, og kritikken går ikke så meget på den manglende overensstemmelse mellem filosofens lære og hans faktiske liv, hvilket ellers er Lukian om at gøre i flere andre værker (cf. f.eks. LUK. *Bis accus.*, *Verae hist.*). Dialogen præsenterer i stedet og langt vigtigere en særdeles ironisk og kritisk distance i forhold til hvad filosofien overhovedet skal kunne bidrage med til forbedring af det enkelte menneskeliv som sådan, og kritikken angår dermed filosofien når den bliver til et absurd og færdigbygget sæt af ligegyldige regler. Lukians angreb går på filosofien når den optræder som verdensanskuelse eller verdensbillede (jf. M. Heideggers kritik).

^d Grunden til at Lukian foretager denne ombytning er måske at han er præget af en generel tendens i den såkaldte *Anden Sofistik* – en tendens til at betragte al intellektuel virksomhed som et professionelt stykke arbejde, uden at der nødvendigvis er noget odiøst heri. Eller måske er det fordi han blev skuffet over den filosofiske dannelse ikke i – og af – sig selv garanterede det gode liv – en problematik som allerede Platon var opmærksom på. Cf. PLAT. *Alc. I*. Om dette kan man kun gisne, og derfor skal denne tekst kun beskæftige sig med *hvad* det er for et billede Lukian fremstiller af filosofien, ikke *hvorfor* han gjorde det.

Med dialogen spørger Lukian således indirekte : – Hvad skal vi overhovedet med filosofiske levemåder ? Og hans implicitte svar synes umiddelbart at lyde : – Ingen verdens ting ; for filosofien kan ingenting.

Måske er dette udtryk for en dyb pessimisme ? Måske er det blot en konstatering fra et ufilosofisk og negativt gemyt ? Et langt mere interessant problem at stille sig er imidlertid hvad det er for et billede af filosofien der bliver resultatet af Lukians satire – og i forlængelse heraf på hvilken måde han siger filosofien er ubrugelig.

Derfor optræder to forhold som styrende for den foreliggende oversættelse med kommentar. Det første forhold bliver at eftervise at Πάρρησιόδης' forsvar faktisk er et spilfægteri, at hans forsvar ikke er dækkende, og at det Lukian havde i tankerne da han skrev *Vitarum auctio*, måske ikke var filosoferne som personer, men i hvert fald heller ikke deres efterfølgere. Det han havde i sigte var den filosofiske levevej de stod for, den filosofi der var blevet til verdensanskuelse. Dette første forhold skal fremhæves for at vise at det forsvar som Lukian leverer i *Piscator*, under pseudonym ganske vist, flytter fokus bort fra hvad der egentligt var hovedsagen i den første dialog ; det fiktive forsvar sløver så at sige brodden på en mere grundlæggende kritik. Der bliver derfor tale om et forsøg på at læse bagom den nye dialog for at se hvad der sker i den gamle.

Måden at eftervise dette første forhold bliver dels gennem en fuldstændig oversættelse af dialogen der søger at tage hensyn til alle de mange hints som Lukian giver om de filosofiske levevejes identitet. Dels eftervises det i en række kommenterende noter til teksten (se f.eks. n. 9, 28, 30, 65).^e

Det andet forhold der virker styrende for denne kommenterede oversættelse, bliver at identificere hvad det er for et mellemværende Lukian har med filosofien. Hvad er det dialogen siger om de filosofiske leveveje, både direkte, indirekte og overordnet ? Lukian kritiserer filosofien, men hvad vil han sige med denne kritik ?

Dette andet forhold fremgår naturligvis også både af oversættelsen og af noterne (se f.eks. n. 23, 26, 49, 50, 58). Men det kommer også til at foregå via lidt længere eller mere elaborerende noter. Af disse omhandler den første den modspejling som Pythagoras og kynikeren Diogenes udgør (se n. 24). Den næste behandler den hårde kritik, dialogens hårdeste, der bliver stoikeren Chrysippos til del (se n. 64). Den sidste vedrører Pyrrhon, dialo-

^e En henvisning til en note betyder samtidig en henvisning til det tekststed som den lægger sig til.

gens bud på filosofiens endemål, og hvordan dennes tænkning ophæver den før så frugtbare apori i afmagt (s. n. 75).

Hensigten med denne oversættelse og kommentar er naturligvis også at bryde nyt land. For det første er dialogen aldrig tidligere oversat til dansk. For det andet er der (så vidt jeg kan erfare) ikke i nyere tid udgivet en kommentar til teksten.

En sådan kan man dog forvente relativt snart. Budé er nemlig i færd med at udgive hele Lukians tekstkorpus i nye udgaver der ikke kun indeholder en parallel fransk/græsk tekst, men også en fyldig kommentar. Det tredje og foreløbigt sidste af disse prægtige bind udkom i 2003 og afsluttes med den 25. af de 82 Lukian-tekster, traditionelt opstillet efter manuskriptet *Vatic. 90*. Og da *Vitarum auctio* figurerer som den 27. på denne liste, må man forvente at de franske filologer allerede arbejder intensivt på en kommentar. Det ville derfor være naturligt at redigere og muligvis omskrive teksten så snart den franske udgave udkommer.

Men indtil da står den imidlertid alene som den eneste eksisterende kommentar til *Vitarum auctio* og må læses derefter.

*

* *

Setting, genre, komposition. – Dialogen uspiller sig i et mærkeligt ikke-sted, i en art limbo hvor almindelige mennesker repræsenteret ved køberne møder både olympiske guder og store filosoffer fra forskellige perioder, kun med det til fælles at de er velkendte og fra de gode gamle dage.^f Tid og sted synes ophævet, og den nærhed og realisme man kender fra Platons dialoger, hvor han netop altid opstiller en konkret ramme for den abstrakte diskussion, – en konkret ramme der altid sætter de abstrakte udsagn i perspektiv, problematiserer dem eller hjælper dem på vej (cf. f.eks. PLAT. *Theaet.*, *Lach.*) – denne nærhed og realisme er trængt i baggrunden til fordel for en mere litterær og tekstlig strategi. Hos Lukian er dialogformen mere et særegent organiseringsprincip hvormed han kan samle en mængde forskellige elementer og give dem en bestemt drejning. Platons litterære kvaliteter til trods er der således i denne senere dialog i højere grad tale om

^f Dette er et meget almindeligt træk i kejsertidens litteratur. C. ROBINSON skriver f.eks. at “Lucian himself is a prime example of the traditionalism that permeates all literature of his period. The world around him occurs incidentally in his work, and the events of his own life equally peripherally, because he is wholly tanken up the task of making out of the imitation of traditional themes and forms works which have themselves independent artistic validity” (*Lucian and his influence in Europe*, p. 4).

litteratur i moderne forstand, altså litteratur *qua* litteratur. Men det betyder naturligvis ikke at Platon er fuldstændig agterudsejlet. Gennem hele Lukians tekst spiller Platons dialogform til stadighed en rolle som sparringspartner, som et formsprog Lukian både brydes med og benytter sig af, som i en ironisk leg (se n. 27, 39, 40.).

Denne genrebevidsthed kommer faktisk også til udtryk i *Piscator*. Heri hævder Diogenes under retssagen at Παρρησιάδης ikke blot gemmer sig bag Φιλοσοφία's navn, men også at han har underordnet sig Διάλογος som hjælper og talsmand, ham der ellers plejede at tjene de gamle filosofers sag. Og dertil skulle Παρρησιάδης endvidere have bestukket kynikeren Minippos, også en af de klassiske filosofers kære venner, til at hjælpe sig i sit satiriske forehavende (cf. LUK. *Pisc.* 26.). Diogenes' klage over Minippos, der er Lukians forgænger som opfinder af den proto-satiriske dialog, kompletteres andetsteds, men denne gang af Διάλογος selv, da han under en anden retssag hævder at forfatteren har sluppet denne gamle hund (i.e. den gamle kyniker) løs mod ham. Og ikke nok med det ; Lukian skulle samtidig have revet Διάλογος ned fra sine himmelske og platoniske højder, fjernet hans tragiske maske, givet ham en komedie- eller farcemaske på i stedet, og endelig have koblet ham sammen med komediedigteren Aristophanes (cf. LUK. *Bis. acc.* 28).

Lukians selvkaraktistik – at hans satiriske dialog består af én del Platon, én del Aristophanes og én del Minippos – er i sig selv uovertruffen, og fremhævelsen af Minippos er her særlig relevant eftersom han selv skulle have affattet en dialog under navnet Διογένους Πρᾶσις, *Salg af Diogenes*, der kunne have inspireret Lukian til sin dialog.^g Også fremhævelsen af Aristophanes er naturligvis relevant da *Vitarum auctio* kompositorisk netop følger komediedigterens varemærke kaldet *den gamle komedie*. Dialogen benytter således den teknik at præsentere en rækkefølge af forskellige typer der i mødet med den samme person, helten, ender med at lide den samme skæbne.^h Som man vil se, varierer Lukian en anelse over mønsteret idet han præsenterer en succession af forskellige typer – her alle filosoffer – der i mødet med den samme person – her køberen, som ikke er den samme, men dog den samme type – ender med at lide den samme skæbne – i de fleste tilfælde at blive solgt.

^g Cf. DIOG. LAER. VI 29-30. Her fortælles det også at Euboulos ligeledes skulle have skrevet en Διογένους Πρᾶσις. Ingen af disse tekster véd man imidlertid ret meget om.

^h Cf. C. ROBINSON, *op. cit.* p. 12.

Persongalleri, referat. – I dialogen optræder to guder, Zeus og Hermes, den første relativt tilbagetrukket som øverste autoritet og herre over salget, den anden mere aktivt som opråber med et jovialt forhold til sine kunder. Disse kunder fremstår næsten ens : som en lettere kritisk, lettere skeptisk stemme der i de fleste tilfælde ikke véd hvad han egentlig skal stille op med de filosofiske levemåder han står i begreb med at købe. Sådan virker køberen i hvert fald så længe han stiller sine relativt banale spørgsmål (se n. 21, 46, 57). Ved visse lejligheder afslører han dog sin identitet, men da ofte som en mand der netop skal *bruge* filosofien – ikke til filosofiske, men til politiske formål (se n. 12, 47, 64). Ikke desto mindre er alle køberne skåret over samme læst og fremstår som en lidt tåbelig, nogle gange gesjæftig, men sympatisk idealtype.

Ud over guder og købere optræder naturligvis de forskellige filosoffer. Et ganske kort resumé af dialogen kan derfor fremstilles således :

[1]	Indledning ved Zeus og Hermes.	
[2-6]	Salg af pythagoræeren Pythagoras.	Går for 1.000 dr.
[7-11]	Salg af kynikeren Diogenes.	Går for 2/6 dr.
[12]	Forsøg på salg af kyrenæikeren Aristippos.	Sælges ikke.
[13]	Forsøg på salg af atomisten Demokrit.	Sælges ikke.
[14]	Forsøg på salg af heraklitæren Heraklit.	Sælges ikke.
[15-18]	Salg af platonisten Sokrates.	Går for 12.000 dr.
[19]	Salg af epikuræeren Epikur.	Går for 200 dr.
[20-25]	Salg af stoikeren Chrysippos.	Går for 1.200 dr.
[26]	Salg af peripatetikeren Aristoteles.	Går for 2000 dr.
[27]	Salg af skeptikeren Pyrrhon.	Går for 100 dr.
[27]	Ganske kort afslutning ved Hermes.	

Lukian · Filosofiske leveveje til salg

[1]

Zeus. – Dig, du sætter bænkene op og gør stedet klar til alle dem der dukker op. – Og dig, du fører de filosofiske levemåder frem og stiller dem op i en lang række. Men først pynter du dem lidt op, så de tager sig godt ud og tiltrækker flest muligt. – Og Hermes, du skal være opråber og kalde folk sammen.

Hermes. – I Zeus' navn,¹ lad køberne komme til salgsstedet. Vi sælger alle former for filosofiske levemåder og forskelligartede grundsætninger. Og hvis der er nogen der for øjeblikket ikke har penge på lommen, kan han indsætte en kautionist og betale i det nye år.

Zeus. – Mange dukker op, så lad os ikke spilde tiden og opholde dem. Lad handlen begynde !

Hermes. – Hvem ønsker du vi skal føre frem først ?

Pythagoræeren Pythagoras

[2]

Zeus.² – Ham dér den langhårede, ionieren, da han også ser ud til at være en fornem en.

Hermes. – Hej du, pythagoræer, trød frem og lad dig inspicere af forsamlingen.

Zeus. – Sæt ham nu til salg.

Hermes. – Den bedste levemåde, sælger jeg nu, den fornemste. Hvem vil købe ? Hvem ønsker at være mere end mennesket ? Hvem ønsker at erkende altets harmoni og leve igen ?

Køber. – Hans udseende er ikke ringe, men hvad véd han egentlig mest om ?

Hermes. – Aritmetik, astronomi, løgneri, geometri, musik, samt hekseri og bedrageri.³ Du ser her en spåmand af første karat.

Køber. – Er det tilladt at udspørge ham ?

Hermes. – Spørg bare løs. Og held og lykke.

Køber. – Hvor er du fra ?

Pythagoras. – Fra Samos.

[3]

Køber. – Og hvor blev du uddannet ?

Pythagoras. – I Ægypten, blandt de Vise dér.⁴

Køber. – Sig mig en gang, hvis jeg køber dig, hvad vil du så undervise mig i ?

Pythagoras. – Jeg vil slet ikke undervise i Noget, men faa dig til at generindre.

Køber. – Hvordan vil du få mig til at generindre ?

Pythagoras. – Ved først at rense din Sjæl og udvaske alt Smuds fra den.

Køber. – Nå, antag at jeg allerede er blevet rensset, hvad er så generindringsmetoden ?

Pythagoras. – Først og fremmest lang Stilhed og Tavshed og ingen Snakken i fem hele Aar.⁵

Køber. – Min gode mand, du skulle vist hellere undervise Kroisos' søn.⁶ Jeg ønsker nemlig at være snakkesaglig, ikke at være en statue. Men alligevel, hvad kommer efter tavsheden og de fem år ?

Pythagoras. – I Musik og Geometri skal du blive opøvet.

Køber. – Du joker, hvis jeg først skal være citarspiller før jeg kan blive vis.

Pythagoras. – Udover dette skal du blive opøvet i at tælle. [4]

Køber. – Jeg véd allerede hvordan man tæller.

Pythagoras. – Hvorledes tæller du ?

Køber. – En, to, tre, fire...

Pythagoras. – Men se nu ! Hvad du tror er Fire, det er i Virkeligheden Ti, samt en perfekt Trekant og vores Ed.⁷

Køber. – Nej, ved den største ed, ved fire, det var fandens ! Fire. Jeg har aldrig hørt mere guddommelig og hellig tale.

Pythagoras. – Derefter, min ven, skal du opnaa Viden om Jord og Luft, om Vand og Ild, om deres indbyrdes Forandring, samt om hvilken Form de har og hvordan de bevæger sig.

Køber. – Har ild da en form ? Og også luft og vand ?

Pythagoras. – Ja, ganske aabenlyst, for uden Form eller Skikkelse kan Intet bevæge sig. Og derudover skal du erkende at Guden er Tal og Tanke og Harmoni.⁸

Køber. – Det er fantastisk det du siger. [5]

Pythagoras. – Udover Alt hvad jeg har sagt, skal du opnaa Viden om at du Selv – som tror du kun er En – synes En og er en Anden.

Køber. – Hvad siger du, er jeg en anden og ikke ham der lige nu taler til dig ?

Pythagoras. – Lige nu er du ham, men fordum fremstod du i en anden Krop og under et andet Navn. Og med Tiden skal du atter forvandles til en Anden.

Køber. – Siger du at jeg skal blive udødelig idet jeg forandrer mig til mange former ? Så er det vist nok.⁹ – Men hvordan forholder man sig når det drejer sig om om diæt ?

Pythagoras. – Jeg spiser Intet der er besjælet, men Alt andet – lige bortset fra Bønner.

Køber. – Af hvilken grund ? Hader du da bønner ?

Pythagoras. – Nej, de er hellige, og deres Natur er forunderlig. For det første er de kimen til Alt. Men hvis du aabner Bønnen mens den stadig er grøn, vil du se at den af Vækst minder om menneskelige Lemmer og Dele. Og blev den kogt, og placerede du den under Maanen i et bestemt antal Nætter, ville du fremstille Blod. Men hvad mere er, saa er det Lov blandt Athenerne at vælge deres Embeder med Bønner.¹⁰

Køber. – Du har forklaret det hele klart og godt. Men tag nu tøjet af, jeg ønsker nemlig også at se dig nøgen. – Ved Herakles ! Hans lår er jo af guld.¹¹ Han ligner en gud og ikke en dødelig, så jeg skal så sandelig købe ham. Hvor meget sælger du ham for ?

Hermes. – For ti miner.

Køber. – Jeg tager ham til den pris.

Zeus. – Skriv køberens navn ned og hvor han kommer fra.

Hermes. – Han ser ud til at være fra Italien, en af dem fra egnen omkring Kroton og Tarantum og de græske bebyggelser der. – Og dog, det er ikke én, men cirka 300 som har købt ham i fællesskab.¹²

Zeus. – Lad dem føre ham bort, og lad os bringe en anden frem.

Hermes.¹³ – Ønsker du vi skal føre ham den beskidte frem, ham fra Sortehavet ?

Zeus. – Ja, helt afgjort.

Hermes. – Du der med vadsækken på ryggen og de bare arme, kom og promener en gang omkring i forsamlingen. – Jeg sælger nu en mandig levemåde, en god og ædel levemåde, en fri levemåde. Hvem vil købe ?

Køber. – Opråber, hvad er det du siger ! Sælger du en fri mand ?

Hermes. – Ja, det gør jeg.

Køber. – Jamen, frygter du så ikke at han vil få dig dømt for ulovligt slaveri, eller at han endda får dig bragt for Areopagosrådet.¹⁴

[6]

[7]

Kynikeren Diogenes

Hermes. – Han har ikke det mindste imod at blive solgt. Han mener nemlig han alligevel er den frieste mand overhovedet.

Køber. – Hvad kan man egentligt bruge ham til, så smudsig og elendig en forfatning han er i ? Altså bortset fra at han kunne blive graver eller vandbærer.¹⁵

Hermes. – Nej, ikke kun det : Hvis du gør ham til dørvogter, vil du finde ham langt mere trofast og pålidelig end nogen hund. Ja, man kalder ham faktisk Hund.¹⁶

Køber. – Hvor kommer han fra ? Og hvilken levevej tilbyder han ?

Hermes. – Spørg ham selv, det er nok bedst.

Køber. – Jeg har nu lidt betænkeligheder på grund af hans gale og miserable udseende. Bare han ikke gør af mig, eller måske endda – ved Zeus ! – bider mig ! Ser du ikke hvordan han har løftet sin stok og rynket sine bryn, og hvor truende og vred han ser ud.

Hermes. – Vær ikke bange, han er tam og mild.

Køber. – For det første, min ven, hvor kommer du fra ?

[8]

Diogenes. – Alle vegne fra.

Køber. – Hvad mener du med det ?

Diogenes. – Du ser i mig en sand kosmopolit.

Køber. – Hvem sammenligner du dig med ?

Diogenes. – Herakles.

Køber. – Hvorfor bærer du så ikke løveskind ? Med den der stok ligner du ham jo allerede lidt.

Diogenes. – Denne korte, slidte kappe er mit løveskind.¹⁷ Og ligesom Herakles bekriger jeg nydelser, ikke under tvang, men frivilligt, for jeg har sat mig for at rense livet.

Køber. – Et godt forsæt. Men hvad ved du mest om ? Og hvilke teknikker benytter du ?

Diogenes. – Jeg er en menneskets frigører og en læge for dets lidelser. Og jeg ønsker at være en forkynder af hele sandheden og af den frie tale.¹⁸

[9]

Køber. – Det er alt sammen meget godt, min gode profet. Men hvis jeg køber dig, hvordan vil du så undervise mig ?

Diogenes. – Først, når jeg har optaget dig og efter du har lagt al din luksus fra dig og finder dig hensat i tvivl og fattigdom,¹⁹ vil jeg give dig en kort, slidt kappe. Dernæst vil jeg tvinge dig til at arbejde og anstrenge dig,

lade dig sove på jorden og kun lade dig drikke vand og spise hvad du tilfældigvis finder. Og med hensyn til penge – hvis du da har nogen – så skal du ifølge mit råd smide dem i havet. Og bryllup og børn og fædreland vil du ikke mere skænke en tanke : alt dette vil du opfatte som tant og fjas.²⁰ Og du vil forlade dit fædrenehjem og flytte ind i en gravhøj eller et lille forladt tårn eller endda i en stor krukke. Din vadsæk vil være fyldt med bønner og papyrusruller overskrevet på begge sider. Lever du dette liv, vil du sige at du er lykkeligere end selv den store konge. Og hvis nogen skulle piske eller nive dig, vil du ikke finde det det mindste ubehageligt.

Køber. – Hvad mener du med at jeg ikke vil føle smerte hvis jeg bliver pisket ? Jeg har jo ikke skjold som en skildpadde eller skal som en krabbe.²¹

Diogenes. – Du vil komme til at efterleve et vers af Euripides, kun en anelse modificeret.

Køber. – Hvilket vers ?

Diogenes. – *Dit sind vil føle smerte, men din tunge ej.*²² – Og de mest nødvendige personlighedstræk er i øvrigt disse : Du skal være fræk og dristig, og du skal håne og skælde på enhver, både konge og menigmand, for således vil de beundre dig og finde dig mandig. Dit sprog skal være barbarisk og din stemme skurrende og ubehagelig, fuldstændig som en hunds. Dit ansigt skal være strengt og anspændt, og din gang og holdning skal matche dit ansigt. I det hele taget skal hele din fremtoning være vild og dyrisk. Giv afkald på skam, sømmelighed og mådehold, og hold helt op med at rødme. Besøg de mest befolkede pladser, men ønsk netop på disse steder at være alene og uselskabelig, og hils hverken på venner eller fremmede, for præcis dette ville blive enden på dit selvherredømme. For øjnene af alle skal du gøre hvad andre ikke engang ville gøre privat, og gør det modigt. Ja, vælg de mest ubehagelige og tossede steder at stille dine lyster. Og til sidst – hvis du skulle have lyst – skal du spise en rå havpolyp eller en blæksprutte og dø. – Se, det ville fremkalde lykken for dig.

[10]

Køber. – Kan du komme væk ! Alt det du taler om, er jo afskyeligt og fuldstændigt upassende for mennesker.

Diogenes. – Men det er dog den hurtigste og – mand ! – også den letteste af alle levemåder. Du vil nemlig hverken behøve dannelse, doktriner eller andet vrøvl, men finde den korte vej til anelse og berømmelse.²³ Selv om du er en almindelig mand – graver eller fiskesælger, tømrer eller vekselerer – vil intet forhindre dig i at blive genstand for beundring og forundring. Hvis du altså bare er fræk og dristig og lærer at håne og dadle folk ordentligt.

[11]

Køber. – Nej, sådan noget har jeg slet ikke brug for dig til. Men du kunne måske gøre nytte som matros eller gartner, og det kun hvis opråberen her vil sælge dig for to oboler.²⁴

Hermes. – Tag ham endelig. Vi ville blive glade for at slippe af med ham, så besværlig og åbenmundet han er. Ja, han krænker og fornærmer i det hele taget hvem som helst.

Kyrenæikeren Aristippos

[12]

Zeus.²⁵ – Kald en anden frem. Ham der kyrenæikeren, ham med purpurkappen og æreskransen.

Hermes. – Kom nu alle sammen ! Her har vi luksusvaren der blot behøver en rig køber. Her har vi det sødeste liv, det allermost lykkelige liv. Hvem ønsker luksus ? Hvem vil købe det mest guddommelige ?

Køber. – Kom her du og fortæl hvad du egentligt véd. Jeg vil nemlig gerne købe dig, hvis du altså kan bruges til noget.²⁶

Hermes. – Lad være med at forstyrre ham, min gode mand, og udspørg ham heller ikke. Han er nemlig beruset. Derfor kan han ikke besvare dine spørgsmål. Ja, også fordi hans tunge – som du ser – hænger ud af halsen.

Køber. – Og hvem skulle ved sine fulde fem ønske at købe en så fordærvet og udsvævende slave ? Han stinker jo af parfume, og se hvor han vakler og snubler omkring ! – Men måske kunne du, Hermes, fortælle mig hvordan han egentlig er og hvad hans lære går ud på.²⁷

Hermes. – Alt i alt er han helt i orden at leve sammen med. Han er dygtig til at drikke, og han er god til – sammen med en prostitueret – at få festen helt op at ringe for sin forelskede og lystne herre. Desuden véd han alt om kager og søde sager, han er en ganske erfaren kok. Eller – når alt kommer til alt – han er en sand vismand når det kommer til nydelser. Han er uddannet i Athen, men var i tjeneste hos tyrannerne på Sicilien hvor han stod i utrolig høj kurs.²⁸ Men det vigtigste i hans grundsætninger er at behandle alt med foragt, forbruge alting og indsamle og opnå nydelser alle steder fra.

Køber. – Du må hellere se dig om efter en af de rige og velhavende købere. Jeg har nemlig ikke råd til så munter og lystig en levemåde.

Hermes. – Zeus, det ser ud til at vi ikke kan sælge ham.²⁹

Atomisten Demokrit

[13]

Zeus.³⁰ – Så tag ham væk. Og før en anden frem. – Eller tag hellere de to der : Ham den grinende fra Abdera og ham den grædende fra Ephesos. Dem vil jeg nemlig gerne sælge sammen.

Hermes. – Kom og stil jer her i midten. – Her sælger jeg de to bedste levemåder. Her bortauktionerer vi de to viseste af alle.

Køber. – Ved Zeus, sikke en kontrast ! Den ene holder aldrig op med at grine, mens den anden tilsyneladende sørger og er bedrøvet sådan som han jo græder hele tiden. Hey mand, hvad sker der ? Hvorfor griner du ?

Demokrit. – Spørger De virkelig om det ? Fordi alle Deres Handlinger og Gøremaal forekommer mig latterlige, ligesom De i øvrigt selv gør.

Køber. – Hvad siger du, griner du af os alle sammen ? Og giver du ingenting for vores handlinger og gøremål ?

Demokrit. – Ja, saadan forholder det sig. For der er jo Intet alvorligt i dem : Alt er tomt, intetsigende, Atomers Bevægelser og uendeligt.³¹

Køber. – Nej, det er det ikke. Men du er godt nok selv intetsigende og uendeligt dum. Sikke et overmod, og vil du så holde op med at grine hele tiden ! – Men derimod du, min gode mand, hvorfor græder og klager du ? Jeg tror det er meget bedre at tale med dig.

Heraklitæren Heraklit

[14]

Heraklit.³² – Fordi, Fremmede, jeg finder de menneskelige Handlinger og Gøremaal jammerlige og begrædelige og fordi Intet i dem er uforgængeligt. Af den Grund ynkes jeg over Menneskene og begræder dem. Og selv om jeg ikke tænker stort om det Nuværende, bliver det der kommer i Fremtiden imidlertid aldeles byrdefuldt og ubehageligt : her taler jeg om Verdens Undergang i Ild og Altets Kollaps.³³ Paa Grund af dette græder jeg. Og fordi Intet er fast, men Alt paa en maade er presset sammen i en Grøde, og fordi Fornøjelse og Misfornøjelse, Viden og Uvidenhed, Stort og Smaat, Alle er Et og det Samme, idet de cirkler omkring, op og ned, og veksler i evighedens Spil.

Køber. – Og hvad er så evigheden ?

Heraklit. – Et legende Barn, flyttende rund paa Brikker, snart i Orden, snart i Uorden.³⁴

Køber. – Og hvad er mennesket ?

Heraklit. – Dødelige Guder.

Køber. – Og hvad er så guderne ?

Heraklit. – Udødelige Mennesker.

Køber. – Taler du dunkel tale, mand, eller stiller du gåder ? Præcis som Loksias siger du jo ingenting lige ud.³⁵

Heraklit. – Det er fordi I Intet betyder for mig.

Køber. – Så er der jo heller ingen der ved deres fulde fem vil købe dig.

Heraklit. – Jeg byder jer Alle, Hver og Een, at jamre og klage, baade jer der køber og jer der ikke køber.

Køber. – Det han siger der, er jo ikke langt fra galdesyge eller vanvid. Nej, jeg køber ingen af dem.

Hermes. – Heller ikke dem kan vi altså sælge.³⁶

Zeus. – Så sælg en helt anden.

Hermes.³⁷ – Ønsker du ham Atheneren dér, ham den snakkesaglige ?

Zeus. – Ja, endelig.

Hermes. – Kom herover du. – Vi sælger nu en god og forstandig levemåde. Hvem vil købe den mest hellige ?

Køber. – Sig mig, hvad véd du mest om ?

Sokrates. – Jeg er pæderast og elsker, og en vismand udi det erotiske.

Køber. – Hvorfor skulle jeg så købe dig ? Hvad jeg havde brug for var jo en pædagog til min søn som ser godt ud.

Sokrates. – Men hvad ville mere passende end at jeg skulle være sammen med en smuk ung mand ? Det er nemlig ikke kroppen jeg elsker, det er sjælen jeg anser for skøn. Nej, vær helt rolig. Selv hvis de unge mænd skulle ligge under den samme kappe som mig, så vil du stadig høre dem sige at de ikke har lidt ondt fra min side.³⁸

Køber. – Det lyder usandsynligt hvad du siger der : At du som pæderast og elsker ikke interesserer dig for andet end sjælen, endda også når du har chancen og ligger under den samme kappe.

Sokrates. – Men jeg sværger – ved Hunden og Platantræet ! – at det forholder sig sådan.³⁹

Køber. – Ved Herakles, sikke nogle usædvanlige guder.

Sokrates. – Hvad siger du ? Mener du ikke at Hunden er en gud ? Kender du ikke til den store Anubis i Ægypten ? Eller hvad med Sirius i himmelen og Kerberos i underverdenen ?

Køber. – Jo, det har du ret i. Jeg var helt galt på den.⁴⁰ – Men hvilken slags levemåde står du for ?

Sokrates. – Jeg bor i en by jeg selv har bygget, benytter en fremmed forfatning og sætter mine egne love.⁴¹

Køber. – Jeg vil gerne høre ét af dine dogmer.

Sokrates. – Så hør det allerbedste, nemlig hvad jeg mener om kvinder : At absolut ingen af dem skal tilhøre blot én mand. Derimod skal enhver der ønsker det, kunne tage del i de ægteskabelige rettigheder.⁴²

Køber. – Siger du virkelig at du vil ophæve lovene om ægteskabsbrud ?

[15]

[16]

[17]

Sokrates. – Ja, ved Zeus, og alle de andre ubetydeligheder der knytter sig til slige sager.

Køber. – Og hvad mener du så om ynglinge i den rette alder ?

Sokrates. – Deres kærlighed skal være belønning for de bedste og modigste efter de har udført en fremragende og dristig dåd.⁴³

[18]

Køber. – Bevares, sikke en gavmildhed. – Men hvad er så det vigtigste i din visdom ?

Sokrates. – Ideerne og paradigmerne for det værende. Thi for alt hvad du ser – for jorden, for alt hvad der er på jorden, for himmelen, for havet – for alt dette findes der nemlig usynlige billeder der befinder sig uden for universet.

Køber. – Hvor findes de så ?

Sokrates. – Intetsteds, for hvis de var noget steds, ville de ikke være.⁴⁴

Køber. – Jeg kan altså ikke se de der paradigmer du taler om.

Sokrates. – Naturligvis ikke, for din sjæls øje er blindt.⁴⁵ Men jeg ser billeder for alting, også et usynligt « dig » og en anden « mig ». Kort sagt, to af alting.

Køber. – Så må jeg simpelthen købe dig, både på grund af din visdom, men også fordi du er så usædvanligt skarpsynet.⁴⁶ – Lad mig høre hvilken pris du skal have for ham.

Hermes. – Giv mig to talenter.

Køber. – Jeg tager ham for den pris du nævner. Men jeg giver dig altså pengene senere.

Hermes. – Hvad er dit navn ?

[19]

Køber. – Dion fra Syrakus.⁴⁷

Hermes. – Godt, tag ham bare. Og held og lykke.

Hermes.⁴⁸ – Du der, epikuræer, træd frem. – Hvem vil købe ham ? Han er elev af ham grinebideren og ham fulderikken som vi begge havde til salg for lidt siden. Men på sin vis véd han mere end dem, for han er nemlig langt mere ugudelig. Derudover er han venlig og munter, og desuden utrolig slikken.

Køber. – Hvad er prisen ?

Hermes. – To miner.

Køber. – Værsgo. Men jeg ville nu gerne vide hvad han godt kan lide at få at spise.

Hermes. – Han spiser søde sager, men allerbedst synes han om tørrede figner.

Køber. – Nå, det er der ikke noget svært i. Vi køber ham bare figenmarmelade fra Karien.⁴⁹

Zeus.⁵⁰ – Kald en anden frem, ham der med det ragede hoved, ham den dystre, ja, ham fra stoaen.

Hermes. – God beslutning. Det ser nemlig ud som om at rigtig mange af dem der plejer at komme på torvet, venter just på ham. – Jeg sælger nu selve dyden, den mest fuldkomne af alle filosofiske levemåder. Hvem ønsker at være den eneste der véd alting ?

Køber. – Hvad mener du ?

Hermes. – At han er den eneste vise, den eneste skønne, den eneste retfærdige, modige, konge, retor, rigmand, lovgiver, og alt hvad der ellers er.

Køber. – Er han så også den eneste kok ? Ja, ved Zeus, den eneste garver eller tømrer og så videre ?

Hermes. – Sådan ser det ud.

Køber. – Kom her, min gode mand, og fortæl din køber hvad du er for en, og først og fremmest om du ikke er vred over at blive solgt som slave.

Chrysippos. – Slet ikke, for sådanne ting er ikke underlagt os. Og alt det der ikke er underlagt os, det er « ligegyldigt ».

Køber. – Jeg forstår ikke hvad du siger.

Chrysippos. – Hvad siger du, forstår du ikke at der blandt sådanne ting er nogle der « må foretrækkes » og nogle der i modsætning hertil « ikke må foretrækkes » ?

Køber. – Jeg forstår det stadig ikke.⁵¹

Chrysippos. – Naturligvis, du er nemlig ikke bekendt med vores terminologi og har desuden ikke et « kognitivt sansebillede ».⁵² Men en der er rigtig dygtig – en der er udlært i logisk teori – kender ikke kun til dette, men også til « tildragelser » og til « følgetildragelser », samt til hvad de er og hvordan de adskiller sig fra hinanden.

Køber. – I visdommens navn, du må ikke nægte at forklare mig hvad en « tildragelse » og en « følgetildragelse » er for noget. Jeg er på en eller anden måde berørt af rytmen i din terminologi.

Chrysippos. – Men jeg nægter dig skam ingenting : Hvis nu en lam mand skulle støde sin lamme fod på en sten og få et ubemærket sår, så har

[20]

[21]

denne mand med sin lamhed allerede en « tildragelse », og med sit sår får han dertil en « følgetildragelse ».⁵³

[22]

Køber. – Sikke dog en skarpsindighed. – Men hvad véd du ellers meget om ?

Chrysispos. – Om « Ordsnarer », med dem fanger jeg dem jeg taler med, spærrer dem vejen og bringer dem til tavshed, idet de simpelthen får en mundkurv på. Navnet på denne magt er « Den berygtede Syllogisme ».

Køber. – Ved Herakles, du taler vist om noget uimodståeligt og voldsomt.

Chrysispos. – Ja, se selv her : Har du et barn ?

Køber. – Ja, hvad med det ?

Chrysispos. – Hvis nu en krokodille skulle finde og fange barnet, mens det flakkede omkring ved floden, og den lovede at give det tilbage til dig hvis du sandt kunne sige hvad den havde tænkt sig med hensyn til at give barnet tilbage, – hvad ville du så sige den havde tænkt sig at gøre ?⁵⁴

Køber. – Det er et svært spørgsmål, og jeg er i tvivl om hvilket svar jeg skal vælge. Ved Zeus, vælg du, og red barnet for mig, så krokodillen ikke kommer os i forkøbet og sluger det.

Chrysispos. – Vær nu modig, jeg vil nemlig også lære dig nogle endnu mere forunderlige syllogismer.

Køber. – Hvilke ?

Chrysispos. – « Høsteren » og « Herren ». Og – over dem alle – « Elektra » og « Den Indhullede ».⁵⁵

Køber. – Hvad mener du med « Elektra » og « Den Indhullede » ?

Chrysispos. – « Elektra », den vidt berømte datter af Agamemnon, hende der på én gang vidste og ikke vidste det samme. For da Orestes stod ved siden af hende før genkendelsen, vidste hun at Orestes var hendes bror, men hun var ikke klar over at dette var Orestes.⁵⁶ – Og med hensyn til « Den Indhullede » skal du høre dette forunderlige argument : Sig mig, véd du hvem din far er ?

Køber. – Ja.

Chrysispos. – Men hvad så hvis jeg stillede en der var indhyllet op foran dig og spurgte om du vidste hvem det var, – hvad ville du så sige ?

Køber. – At jeg ikke kendte ham naturligvis.

[23]

Chrysispos. – Men nu viste han sig imidlertid at være din far. Så hvis du ikke kendte ham, så kender du tydeligvis ikke din egen far.

Køber. – Nej du, jeg kunne jo bare afhyle ham og lære sandheden at kende.⁵⁷ – Men alligevel, hvad er egentlig formålet med din lærdom, og hvad vil du gøre når du når dydens højdepunkt ?

Chrysispos. – Da vil jeg nærme mig det højeste ifølge naturen : jeg taler om rigdom, sundhed og sådanne ting.⁵⁸ Men først er det nødvendigt at arbejde intensivt, idet man skærper sit syn med tætskrevne bøger og samler skolier og fylder sig med soløcismer og besynderlige udsagn. Og som det allervigtigste, så er det hverken ret eller rimeligt at man bliver vis, hvis man da ikke har drukket nyserod tre gange efter hinanden.⁵⁹

Køber. – Dine udsagn lyder fornemme og frygteligt mandige. Men det at være en Gniphon og en rigtig rentekløver – for jeg ser at det også er dine karaktertræk, – hvad siger vi om det : At det tilkommer en mand der allerede har drukket nyseurten og opnået dyden ?

Chrysispos. – Ja, i det mindste sømmer det sig alene for den vise at låne penge ud mod renter. For eftersom det at drage slutninger er hans specialitet, og eftersom det at låne penge ud mod renter og det at drage rente synes at være nært beslægtet med det at drage slutninger, så tilhører såvel det ene som det andet alene den lærde – og ikke kun at tage simpel rente ligesom alle andre, men også at tage renters rente. For véd du ikke at der er to slags renter, dels den første, dels den anden der er som en slags afkom af den første. Og du ser jo helt sikkert hvad slutningsreglerne siger : – Hvis han tager den første rente, så tager han også den anden. Han tager den første. Ergo tager også den anden.⁶⁰

[24]

Køber. – Altså må vi sige det samme om den løn du modtager fra de unge mænd for din visdom, og det er klart at alene den lærde modtager løn for sin dyd, eller hvad ?

Chrysispos. – Du har forstået det. Jeg modtager nemlig ikke løn for min egen skyld, men for giverens. For eftersom der både findes den spendende og den modtagende type, træner jeg mig selv op således at jeg kan være den modtagende og min elev den spenderende.

Køber. – Det burde nu være omvendt : At den unge mand var den modtagende og at du, som allerede er rig, var den spenderende.

Chrysispos. – Du gør grin med mig, mand. Pas på jeg ikke skyder dig ned med « Den Ubeviselige Syllogisme ».

Køber. – Hvad er da det farlige ved det skydevåben ?

Chrysispos. – Apori og tvivl, tavshed og at få fordrejet tanken og intellektet.⁶¹ – Men det bedste er at jeg – hvis jeg vil – lynhurtigt kan bevise at du er en sten.

Køber. – Hvordan en sten ? For, min gode mand, du minder mig nu ikke om Perseus.⁶²

Chrysisippos. – På denne måde : Er en sten et legeme ?

Køber. – Ja.

Chrysisippos. – Hvad så med det her : Er et levende væsen ikke et legeme ?

Køber. – Jo.

Chrysisippos. – Er du et levende væsen ?

Køber. – Ja, sådan ser det ud.

Chrysisippos. – Så er du en sten eftersom du er et legeme.

Køber. – Sig ikke det. For Zeus' skyld, befri mig, og gør mig igen til menneske !

Chrysisippos. – Det er ikke vanskeligt. Bliv menneske igen. For sig mig : Er alle legemer levende væsener ?

Køber. – Nej.

Chrysisippos. – Hvad så med det her : Er en sten et levende væsen ?

Køber. – Nej.

Chrysisippos. – Er du et legeme ?

Køber. – Ja.

Chrysisippos. – Men selv om du er legeme, er du da et levende væsen ?

Køber. – Ja.

Chrysisippos. – Så er du ikke en sten eftersom du er et levende væsen.

Køber. – Pyha, godt gjort. Mine ben var allerede blevet ligeså stive og faste som Niobes.⁶³ – Jeg køber dig. – Hvor meget skal jeg betale for ham ?

Hermes. – Tolv miner.

Køber. – Værsgo.

Hermes. – Er det kun dig der køber ham ?

Køber. – Nej, ved Zeus, der er også alle disse andre mænd som du ser.

Hermes. – Ja, der er mange rå og stærke fyre, alle værdige til « Høsteren ».⁶⁴

Zeus.⁶⁵ – Spild ikke tiden. Kald en anden frem, ham dér peripatetiker.

Hermes. – Hey, jeg taler til dig, dig der ser godt ud, dig der er rig. – Kom nu, køb den allerklogeste og mest forstandige, ham der véd absolut alting.

Køber. – Hvordan er han ?

Hermes. – Mådeholden, behagelig, ordentlig i sin livsførelse. Og hvad mere er, så er han dobbelt.

Køber. – Hvad mener du med det ?

Hermes. – Ser man ham udefra, synes han at være én mand, men ser man ham indefra, synes han at være en anden. Så hvis du skulle købe ham, glem da ikke at kalde den ene « eksoterisk » og den anden « esoterisk ».⁶⁶

Køber. – Hvad véd han mest om ?

Hermes. – At goderne er tredelte : i sjælen, i kroppen og i tingene udenfor.⁶⁷

Køber. – Han virker fornuftig. Hvad skal du have for ham ?

Hermes. – 20 miner.

Køber. – Det var en høj pris.

Hermes. – Nej, slet ikke, min heldige ven. For det ser nemlig ud til at han også har lidt penge selv. Så du kan ikke få ham købt hurtigt nok. Desuden vil han med det samme fortælle dig hvor lang tid en myg lever, hvor dybt solstrålerne når ned i havet, og hvordan en østers sjæl egentlig er.⁶⁸

Køber. – Ved Herakles, sikke en specialiseret viden.

Hermes. – Hvad nu hvis du hørte om andre og endnu mere skarpsindige ting : Om sæd og undfangelse, om dannelsen af fosteret i livmoderen, og om på hvilken måde mennesket er et grinevæsen, hvorimod æslet ikke er et grinevæsen og heller ikke hverken bygger eller farer til søs.⁶⁹

Køber. – Det er særdeles ophøjede og nyttige kundskaber du taler om der, så jeg køber ham for de 20 miner.⁷⁰

Hermes. – Godt så.

Zeus. – Hvem har vi tilovers ?

Hermes.⁷¹ – Vi har stadig skeptikeren tilbage. – Hey du, Pyrrhias, kom straks herover og stil dig til salg. Mange er allerede gået, og der vil kun være få tilstede ved dette salg. – Ikke desto mindre, hvem vil købe ham ?

Køber. – Det vil jeg. – Men fortæl mig først : Hvad véd du ?

Pyrrhon. – Intet.

Køber. – Hvad er det dog du siger ?

Pyrrhon. – At det forekommer mig at absolut intet eksisterer.

Køber. – Eksisterer *vi* da ikke ?

Pyrrhon. – Det véd jeg ikke.

Køber. – Heller ikke at *du* faktisk eksisterer.

Pyrrhon. – Det er jeg langt mere i tvivl om.

Køber. – Sikke en tvivl og rådvildhed. – Men hvad gør du med de der vægtskåle ?

Pyrrhon. – Jeg afvejer argumenter i dem og får dem til at balancere, og når jeg ser dem stå fuldstændigt lige og i ligevægt, da og præcis da véd jeg ikke hvilket af dem der er det mest sandt.⁷²

Køber. – Hvad har du ellers nogenlunde forstand på ?

Pyrrhon. – Alting, bortset fra at fange en bortløben slave.

Køber. – Hvorfor er du ikke i stand til det ?

Pyrrhon. – Fordi, min gode mand, jeg er ude af stand til at få hold på noget som helst.⁷³

Køber. – Naturligvis, du ser også ud til at være lidt tung og træg i det. – Men hvad er målet og hensigten med din stilstand.

Pyrrhon. – Uvidenhed, og hverken at høre eller se.

Køber. – Du taler altså om at være blind og døv ?

Pyrrhon. – Og dertil at være ude af stand til at dømme, være følelsesløs og i det hele taget ikke være stort anderledes end en regnorm.

Køber. – Jeg køber dig på grund af det du siger dér. – Hvor meget kan han siges at være værd ?

Hermes. – En attisk mine.⁷⁴

Køber. – Værsgo. – Hvad siger du så, fister ? Har jeg købt dig ?

Pyrrhon. – Det er tvivlsomt.

Køber. – Aldeles ikke, jeg har nemlig lige købt og betalt.

Pyrrhon. – Jeg overvejer lige det udsagn og gennemtænker det.

Køber. – Kan du så komme her og følge mig som det bør sig for min tjener.

Pyrrhon. – Hvem véd om det er sandt det du siger ?

Køber. – Det gør opråberen, pengene, samt alle de tilstedeværende !

Pyrrhon. – Er der da nogen tilstede her ?

Køber. – Kom her, så skal jeg, efter jeg har smidt dig i trædemøllen, vise dig at jeg er din herre med en endnu værre logik.

Pyrrhon. – Hold din endelige afgørelse om det tilbage.

Køber. – Nej du, ved Zeus, jeg har allerede taget stilling.

Hermes. – Hold så op med at modsætte dig sådan, og følg med din køber. – Og jer andre inviterer vi til at komme i morgen. Da har vi nemlig tænkt os at sælge levemåder for lægfolk, arbejdere og handlende.²⁵

*

* *

Noter

¹ Egentligt ἀγαθὴ τύχη som er en standartformel der ofte indleder officielle handlinger, dokumenter, kontrakter, etc. Den svarer til lat. *Quod felix fastumque sit*, fr. *Dieu vous garde !* el. da. *I Guds navn !* Som gud mener jeg at det her må være passende at vælge Zeus.

² **Pythagoræeren Pythagoras** [2-6]. – Det er nok ikke tilfældigt at *Pythagoras* (c. 580-510 f.Kr.) optræder som den første af filosofterne i dialogen. Ifølge overleveringen var denne vise mand – angiveligt fra Samos (cf. HDT. IV 95-96) og uddannet i Ægypten (cf. ISOKR. *Bus.* 28-29) – den første til at kalde sig og blive kaldt filosof. Cf. CIC. *Tusc. disp.* V 9, LUK. *Pisc.* Og til alle myterne om navnet Pythagoras knytter der sig, måske for første gang i historien, forestillingen om en særlig intim sammenhæng ml. en filosofisk-videnskabelig holdning og en række mere el. mindre religiøse krav om en bestemt livsførelse, hvor der i tilfældet Pythagoras gjorde sig en særlig dynamisk forbindelse ml. rationalitet og mystik gældende. Cf. K.F. JOHANSEN, *Antikken*, p. 55.

Pythagoras er derfor et oplagt førstevalg fordi Lukian hermed kan fremstille en del af de karaktertræk der i hans billede hører sig en rigtig filosof til : Pythagoras sad inde med en privilegeret (og måske esoterisk) viden, bl.a. om harmoniske og matematiske forhold, som man efter fortjeneste kunne opnå adgang til. Cf. PROCL. *Com. Eucl.* 426, SCOL. PLAT. *Phaed.* 108 a. Samtidig tager hans lære form af en række efterstræbelsesværdige etiske doktriner der hver især pegede på det gode liv, således at man hermed kunne stå frem for andre. Cf. PLAT. *Res Pub.* 600 a-b. Og endelig dannede Pythagoras derfor også udgangspunkt for en sekt af tilhængere der søgte at overtage hans særlig filosofiske og etiske måde at leve på. Cf. PORPH. *Vit. Pyth.* 19.

³ Det er almindeligt at forbinde det man i middelalderen kaldte *quadrivium*, de fire sidste af de syv *artes liberales*, med den pythagoræiske skole, og det er derfor naturligt at køberen fra Pythagoras kan lære om såvel aritmetik og geometri som astronomi og musik. I antikken gik disse under navnet τὰ μαθήματα (= *det lærte, genstande for undervisning*) og betegnede på

den ene side nogle af de første virkelige videnskabelige foreteelser. Cf. ARIST. *Metaph.* 985 a. F.eks. beskæftigede aritmetikken sig med *det lige* og *det ulige* og overskred således det blot at tælle og regne sammen, ligesom geometrien interesserede sig for de forskellige figurers egenskaber, hvorved den ligeledes distancerede sig fra den landopmåling som havde givet geometriens sit navn (se n. 8 om harmoni og astronomi). På den anden side udgjorde τὰ μαθήματα det pensum de pythagoræiske elever måtte gennemgå, hvorfor de kaldtes μαθηματικοί (= *skikkede til at lære, lærevillige*), og det er naturligvis dette pensum køberen stilles i vente. Cf. også J. HØYRUP, *From Hesiod to Saussure, from Hippocrates to Jevons*, p. 29.

Mere overraskende end *quadrivium* er det naturligvis at køberen også kan lære om γοητεία (= *hekseri, bedrageri, gøgl*) og τερατεία (= *fortællen om ubegribelige ting, fablen*), i oversættelsen gengivet som *løgneri*. Men heri ligger nok Lukians første hint om at han betragter de filosofiske skoledannelser som nært knyttede til charlataneri og andet humbug (se n. 24).

⁴ I den græske tekst taler Pythagoras i en arkaiseret ionisk dialekt der visse steder står i skarp kontrast til Lukians ellers letlæselige og gode nyattiske. Cf. R.J. DEFERRARI, *Lucian's atticism*, pp. 80-82. Jeg har søgt at gengive Lukians forsøg på at gøre sproget gammeldags ved at benytte ældre da. stavemåde og sine steder også ældre gloser. Også Demokrit og Heraklit taler i denne antikverede ioniske dialekt og er søgt gengivet på samme måde. Jf. [13-14].

⁵ Pythagoræerne delte sig angiveligt i løbet af antikken i to afdelinger, dels de allerede nævnte μαθηματικοί (se n. 3) der skulle udgøre en art « indercirkel » med privilegeret adgang til mesterens hele lærdom, dels dem der gik under navnet ἀκουσματικοί (= *de lyttende*) og kun havde adgang til en mindre del af det pythagoræiske korpus, særligt de moralske påbud og andre leveregler, og hvis indvielse begyndte med den i teksten nævnte tavshed. (Der hersker dog tvivl om denne forklaring da den let kan være et indlæg i en retfærdiggørelsesstrid blandt nypythagoræernes mange forskellige skoledannelser i senhellenismen. Cf. J. HØYRUP, *op. cit.* p. 29. n. 42.)

Ikke desto mindre spillede doktriner som den nævnte en hovedrolle for pythagoræerne. Ἀκουσματικοί skulle således også have gået under navnet *aforisterne* pga. den enorme mængde aforistiske påbud de mente at have direkte fra Pythagoras selv. Nogle var simple : – Du skal tage din højre sko på først, – du skal ofre og gå til templet uden sko, – du må ikke tale i mørke. Med andre fulgte en begrundelse : – Du må aldrig give råd der er ikke er gode for modtageren, for gode råd er hellige, – du må kun spise offerdyr, for i alle andre dyr genopstår menneskesjælen, – etc. Cf. IAMB. *Vit. Pythag.* XVIII 85-86. Cf. også R. NAVON (red.), *The Pythagorean writings*, pp. 169-71. Men de var dog alle påbud med hvis hjælp man kunne nå et dydigt og filosofisk liv, både hvis man læste dem bogstaveligt, symbolsk el. som krytopgrammer der gemte på en anden, skjult doktrin. Cf. K.F. JOHANSEN, *op. cit.* p. 57. Ingen af disse muligheder synes Lukians køber dog særlig opsat på i det følgende.

⁶ Cf. HDT. I 34. Her berettes det at den ene af Kroisos' to sønner var stum.

⁷ Tallet 4 kan hævdes at være lig tallet 10, for så vidt som 4 i sin mængde indeholder yderligere tre hele tal der i alt giver 10 (4 + 3 + 2 + 1 = 10). Disse fire tal udgør ligeledes en perfekt trekant fordi de opstillet som punkter over hinanden skaber en ligesidet trekant. Denne perfekte figur, modeleret over det perfekte tal 10, kaldes i den pythagoræiske tradition for τετρακτύς og udgjorde det matematiske fundament i mange af dens doktriner. Cf. PLUT. *Mor.* 381, LUK. *Philo.* 12. En τετρακτύς kunne dog også gøre sig gældende på mindre videnskabelige

måder, f.eks. som oraklet i Delfi el. som harmonien i sirenernes sang. Cf. IAMB. *Vit. Pythag.* XVIII 83.

Hos Iamblichos (+ c. 306) kan man også læse følgende passage der afsluttes med en ed : “Alle disse opfindelser og konstruktioner [som f.eks. τετρακτύς, MTG-H] blev udtænkt af Pythagoras til fordel for og forbedring af sine elever. Og opfindelserne var så beundringsværdige – og var så helligholdte af dem der forstod dem – at sektmedlemmerne anvendte dem som en form for ed : – *Ved ham der til vor generation bragte tetraktys, / kilde til roden af den evigt-flydende natur*”. Cf. IAMB. *Vit. Pythag.* XXIX 162. Det kunne meget vel være den samme ed som Lukians pythagoræer hentyder til. Cf. også J. BARNES, *Early Greek philosophy*, p. 173.

⁸ Disse guddommelige begreber – ἀριθμός, νόος, ἁρμονία – spiller en central rolle i de pythagoræiske forestillinger. Hos Aristoteles kan man f.eks. læse at pythagoræerne forestillede sig at tallene var grundelementerne i alt hvad der eksisterer, samt at himmelen med dens vandrende stjerner (i.e. planeterne) og hele universet på harmonisk vis var udformet af disse tal. Cf. ARIST. *Metaph.* 985 b. For pythagoræerne var selve den materielle virkelighed i sidste ende matematisk struktureret, og der var f.eks. ingen forskel på matematik og lydens fysiske love. Cf. ARCHYT, *fr.* 1. Når himmellegemerne på matematisk vis bevægede sig omkring i harmoniske cirkler, producerede de for pythagoræerne at se samtidig en musikalsk harmoni (som man imidlertid ikke kunne høre fordi den konstant var tilstede, også allerede da man blev født, og derfor var umulig at skelne fra stilhed). Cf. ARIST. *De Cae.* 290 b. Virkeligheden realiserede således bestandig disse tal, den kunne beskrives i kraft af dem, ligesom pythagoræerne mente at kunne fremstille alt andet vha. forhold ml. tal, både retfærdighed, mulighed, sjæl, samt νόος (= *tænkekraft, forstand, tanke*). Cf. ARIST. *Metaph.* 985 b. På denne måde hang de gode egenskaber ved tanke, tal – “det mest vise ifølge aforisterne” – og harmoni – “det mest fornemme” – sammen i et rationelt og godt hele, og alt godt kom naturligvis fra gud – som i øvrigt “gav det gode til dem han kunne lide”, dvs. pythagoræerne. Cf. IAMB. *Vit. Pythag.* XVIII 83, 87.

⁹ Lukian lader her sin pythagoræer hentyde til den berømte lære om *metempsychosis*, en forestilling om sjælevandring som flere kilder tilskriver Pythagoras (cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* VIII 4-5), men som på sin side nok kunne have adopteret den fra ægyptisk tankegods. Cf. HDT. *His.* II 123. Et berømt fragment – som det kun kan undre at Lukian ikke selv benytter sig af i sin satire – lyder således : “Og engang da han [Pythagoras, MTG-H] passerede en hundehvalp der blev slået, / siger man at han fik medlidenhed med den og kom med følgende bemærkning : / Stop, slå den ikke, for det er sjælen af en af mine kære venner/ – jeg kunne genkende ham da jeg hørte dens stemme”. Cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* VIII 36.

Hos Diodoros Siculus berettes endda at Pythagoras pga. sin overbevisning om sjælevandring ikke kun frarådede at man overhovedet spiste kød, men også at han engang i Argos ved synet af et skjold fra Trojas ødelæggelse skulle været brudt sammen i gråd. Filosofen kunne nemlig genkende skjoldet som sit eget, fra dengang han havde været den selv samme Euphoboros som Menelaos dræbte. Cf. *Iliad.* XVI 806-17. Over for de tvivlende argeiere – de troede manden var gal – skulle Pythagoras endda have ført bevis for sin påstand ved at henlede opmærksomheden på en skjult inskription på det ophængte skjold. Da argeierne tog skjoldet ned, kunne de naturligvis, sådan som Pythagoras havde forudsagt, i arkaiske bogstaver læse : « EUPHOBOROS ». Cf. DIOD. SIC. X VI 1-3. Cf. også J. BARNES, *op. cit.* p. 34.

Andetsteds kan Lukian i øvrigt ikke dy sig for at fortælle at man på De Saliges Øer af samme grund ikke rigtig vidste om man skulle tiltale filosofen « Pythagoras » el. « Euphoboros ». Cf. LUK. *Ver. hist.* 21.

¹⁰ A. M. HARMON hævder at det kun er hos Lukian man finder oplysningen om bønnernes funktion som athenske stemmelodder. Cf. "Philosophies for sale", p. 459, n. 1. De andre udsagn – om bønnens forunderlige natur og dens mulige produktion af blod – skulle imidlertid stemme overens med almindeligt pythagoræisk tankegods. Cf. PORPH. *Vit. Pythag.* 44.

Som det ofte er tilfældet med de pythagoræiske doktriner, ligesom det yderst vanskeligt at skelne mesterens ord fra hans efterfølgere, er der naturligvis andre der hævder det stik modsatte : at Pythagoras elskede at spise både kød, fisk og bønner. Cf. AU. GELL. *Noc. Att.* IV 11.

¹¹ Cf. LUK. *Ver. hist.* II 21. Her hentydes også til denne fabelhistorie fra kejsertiden om Pythagoras' forunderlige fysiologi, men i denne anden version forbedrer Lukian den dog lidt ved at lade hele hans højre halvdel være af guld.

¹² Den høje pris som Pythagoras går for – ti miner = 1.000 dr. – betales ikke af en enkelt køber, men af godt 300. Med denne flok kunne det være Lukians hensigt at få sin læser til at tænke på den kreds af pythagoræiske disciple som i første halvdel af det 5. årh. ikke kun mødte stor politisk modstand fra det syditalienske nærsamfund pga. deres kompromisløse livsførelse, men hvor de fleste ledende skikkelser endda blev dræbt. Cf. POLYBIUS, *Hist.* II 29 1-3. De overlevende, dem der ikke var blevet udraderet af den demokratiske modstand, ville naturligvis være villige til at betale en høj pris for den støtte deres guru måtte kunne give dem. Cf. også K.F. JOHANSEN, *op. cit.* pp. 56-57, J. HØYRUP, *op. cit.* p. 28, J. BARNES, *op. cit.* p. 162.

¹³ **Kynikeren Diogenes** [7-11]. – Efter handlen med Pythagoras forsøger de to guder at sælge filosofen *Diogenes* (c. 400-325 f.Kr.), den mest berømte blandt kynikerne, som ifølge overleveringen stammede fra Sinope ved Sortehavet. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* VI 1. Mest kendt er han for at forarge borgerskabet, melde sig ud af samfundet, bebo en krukke, samt efterleve et strengt asketisk livsideal. Denne asketiske livsholdning viste sig først og fremmest i en iøjnefaldende praksis – et væld af anekdoter om Diogenes udskejelser er overleveret. Cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* VI.

Men kynikerens egentlige sigte var at omvurdere værdierne, så det ikke længere var social status, rigdom el. skik og brug der skulle være menneskets mål ; derimod skulle det vende tilbage til naturen og dens simple fordringer. Cf. *ibid.* VI 72. Derfor kunne Diogenes, sådan som han også gør det hos Lukian, opfatte sig som en *kosmopolit* [8], en landflygtig uden borgerret nogetsteds, og dermed sætte fokus på det enkelte individ der skal leve i uafhængighed kun styret af fornuften. Cf. *ibid.* VI 63. Med Diogenes er "tanken om den frie borger i den frie stat blevet hjemløs" (K.F. JOHANSEN, *op. cit.* p. 555).

¹⁴ At sælge en fri mand som slave – ἀνδραποδισμός – ville naturligvis være en alvorlig forbrydelse, så alvorlig at selv en gud tilsyneladende må forholde sig hertil. At henvise til Areopagosrådet virker dog lidt overdrevet al den stund denne institution – i hvert fald ifølge kilderne – næsten udelukkende beskæftigede sig med alvorligere drabssager. Cf. M.H. HANSEN, *Politikere og guldalderdemokratiet*, pp. 41-59.

Derfor er det naturligvis også på Areopagoshøjen de forurettede filosoffer ønsker at bringe Παρρησιάζης for sin dom, men de ender dog med at bringe ham til Akropolis. Cf. LUK. *Pisc.* 15-16.

¹⁵ Ifølge overleveringen var stoikeren Kleanthes, Zenons efterfølger, så forarmet at han måtte tage allehånde daglejerarbejder, f.eks. som graver. Cf. J. SLØK, *Stoikerne*, p. 11. Det kunne være ham der her alluderes til.

¹⁶ Diogenes kaldes for Κύων, (= *hund, skældsord om frække folk*), og selve betegnelsen kyniker er naturligvis også afledt heraf.

¹⁷ Den korte, slidte kappe er en τριβώνιον, dim. af τρίβων, dvs. en mindre, slidt klædning el. en kort, gammel kappe som fattige folk ofte brugte. Den skulle dog også have faldet i visse filosofers smag, men da som billede på en streng og tarvelig levemåde. Sindbilledet på sådan en filosof er naturligvis kynikeren.

¹⁸ Her skal παρρησία (= *at sige alt, fri tale, frisprog, ytringsfrihed*) nok ikke opfattes i den politiske betydning man kender fra det 4. årh. f.Kr., men derimod som en filosofisk dyd der gør det muligt at sige alt : i de fleste tilfælde til sine venner (cf. PHILOD. *Parrh.*, HOR. *Carm.* I 24) ; somme tider også som en kritik rettet mod en herskende monark (cf. ARIST. *Ath.* 16.6) ; men i kynikerens tilfælde som frisprog rettet mod hvem som helst. Hos Diogenes – der ifølge overleveringen faktisk gjorde παρρησία til sit *watchword*, han skulle have talt det til Alexander – smelter det modige filosofiske frisprog i Lukians version sammen med den pejorative betydning af παρρησία, den der bl.a. minder om κολακεία (= *smigeri, sludrevordenhed*), og bliver til dette : at sige hvad som helst til hvem som helst. Cf. også A. MOMIGLIANO, “Freedom of speech in Antiquity”, pp. 252-263.

At Lukian benytter denne sene og brede betydning fremgår af den videre tekst, hvor Diogenes netop gør sig bemærket med sit provokerende frisprog. Imidlertid virker det som frisproget ikke længere har nogen rigtig brod, som om der ingen mening er med ytringsfriheden, men at den blot er blevet provokation for provokationens egen skyld. Spørgsmålet bliver så om man kan sige det samme om det frisprog Lukian benytter sig af og forsvarer sin ret til i *Pisc.* ?

¹⁹ Det er det vigtige filosofiske begreb ἀπορία (= *ikke at komme igennem, rådvildhed, vanskelighed, tvivl, mangel, mangel på resurser*) som jeg her vælger at gengive med *tvivl og fattigdom*. Se n. 75.

²⁰ Som en provokation lader Lukian andetsteds Diogenes, der ifølge overleveringen afskyede ægteskabet, gifte sig med den navnkundige korintiske hetære Laïs som bl.a. også havde været Aristoppos elskerinde. Cf. Luk. *Ver. hist.* 18. Se også n. 28.

²¹ At han her tydeligvis kun fokuserer på hvordan den kyniske levevej kan hjælpe ham mod fysiske smerter og ikke så meget til et godt liv, er typisk for den enfoldighed og bogstavelige opfattelse af filosofiens dyder som præger Lukians køberskikkelser.

²² Cf. Eur. *Hippol.* 612, *Min tunge svor en ed, men mit sind svor ingen.*

²³ Her angiver Lukians Diogenes et muligt mål for det filosofiske liv, nemlig anseelse og berømmelse. Senere lader han indirekte vide at det filosofiske liv er værdiløst hvis det ikke er brugbart (se n. 26).

²⁴ I forhold til den pris guderne fik for Pythagoras er udbyttet for kynikeren ganske ringe ; to oboler er kun = 2/6 af én enkelt dr. og udgør salgets suverænt laveste beløb. Dette udtrykker Diogenes da også sin store utilfredshed med under retssagen mod Παρρησιόδης, og det er grunden til at han påtager sig rollen som anklager. Cf. LUK. *Pisc.* 23.

Det er ikke tilfældigt at det er disse to, Pythagoras og Diogenes, får lov at modspejle hinanden : Den ærværdige Pythagoras (se n. 2) – en mand der indstifter et sekterisk fællesskab (se n. 5) og derfor også købes af en gruppe folk der vil bruge ham, men nok ikke til filosofiske formål (se n. 12) – stilles over for filosofiens usædelige skamlet (se n. 14, 23) – indstifteren af den hellenistiske filosofis fokus på det individuelle menneske frem for forsamlingen i *polis* (se n.13). Repræsentanten for en række teoretiske videnskaber, som det imidlertid er svært at skelne fra humbug (se n. 3), stilles over for en mand hvis praktiske liv skulle bestå af provokation på provokation, som det imidlertid også er svært at se meningen med (se n. 8). Endelig viser modspejlingen et billede af to kuriositeter hvor man kan glædes over den ene som noget fint og pænt (se n. 9, 11), mens man kan forarges over den anden og føle sødmen ved sin egen menneskelighed (se n. 14). Med andre ord stilles noget værdifuldt – 1.000 dr. – og dog ubrugeligt over for noget værdiløst – 2/6 dr. – og ligeledes ubrugeligt (se n. 26).

²⁵ **Kyrenæikeren Aristippos** [12]. – Det næste salgsobjekt er kyrenæikeren Aristippos (c. 435-350 f.Kr.). Han kom oprindeligt fra Kyrene, men drog til Athen for der at blive elev af Sokrates. Cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* XIII 65. Aristippos er kendt som ophavsmand til en hedonistisk bevægelse, kaldet kyrenæikerene, der prædikede at livets sande, enkle mål er opnåelsen af øjeblikkelig nydelse, gerne af fysisk art, samt at mennesket bør se bort for al samfundsmoral da det eneste det i virkeligheden kender, i. e. har sikker viden om, er sine egne umiddelbare fornemmelser. Ifølge denne lære er den vise ham der gennem en rationel selvbeherskelse og kontrol over omgivelserne bedst formår at fylde sit liv med behagelige oplevelser.

²⁶ Denne replik er yderst betegnende for hele indstillingen i Lukians dialog : Køberen er ganske vist indstillet på at købe filosofisk viden, men kun hvis den kan bruges til noget.

²⁷ Kyrenæikeren er så opslugt af sit nydelsesprojekt at han end ikke har energi til at tale for sig selv, men må have Hermes til det. Dette minder om Platons karakter, den hedonistiske Philebos, der pga. træthed ej heller orker at tale for sig selv i en ellers vigtig diskussion med Sokrates om hvad det gode er, hvorfor han får Protarchos til at tale for sig. Cf. PLAT. *Phil.* 11 b-12 a. Senere i dialogen får man endda at vi vide at man ikke skal “tirre den slumrende løve”, hvilket tyder på at Philebos ligger ned, hvorimod man som regel i den filosofiske dialog må forventes at sidde el. spadsere. Cf. *ibid.* 15 c. På denne måde tilkendegiver Philebos imidlertid, ligesom Aristippos hos Lukian, at det virkelig er den øjeblikkelige nydelse og mindst mulig anstrengelse der må anses for livets egentlige mål og gode. (Om denne nydelseslære kan man læse mere i forbindelse med Aristippos’ elever. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* II 87-94.) Men dermed ikke sagt at Aristippos og Philebos er én og samme person. Cf. J.C.B. GOSLING & C.C.W. TAYLOR, *The Greeks on pleasure*, pp. 129-34. Kun at Lukian med vilje indirekte henviser til den platoniske dialog.

²⁸ Historien fortæller at Aristippos ligesom Platon drog til tyrannen Dionysios’ hof på Sicilien. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* II 80. Her lyder det også at Aristippos som svar på kritikken for at have forladt Sokrates til fordel for Dionysios leverede følgende ordspil der passer godt til bille-

det af livsnnyderen : – Jeg kom til Sokrates for at få παιδεία, (= *opdragelse, dannelse, kultur*), men til Dionysios for at få παιδιά (= *børneleg, spøg, tidsfordriv*).

I Lukians tekst fremgår det ligeledes at Aristippos har et vist tav på prostituerede, og hos Diogenes går der da også flere historier om kyrenæikerens samkvem med letlevende damer, bl.a. den berygtede hetære Laïs. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* II 74-75.

²⁹ Tilsyneladende er der ingen rigtige velhavende libertinere blandt køberne, og kyrenæikeren og hans ekstravagante levevej må stå usolgt hen. Forklaringen kunne være at det ikke er særlig vanskeligt at efterleve de hedonistiske grundsætninger, i hvert fald ikke så snart man har forstået hvad de går ud på – og det er ikke svært : Hermes opsummerer dem således forbilledligt og i overensstemmelse med traditionen når han siger at *det vigtigste i hans grundsætninger er at behandle alt med foragt, forbruge alting og indsamle og opnå nydelser alle steder fra*. Cf. DIOG. LAER. II 66. Sådan en *lære* forekommer måske ikke i sig selv ubrugelig, men det gør sådan en *lærer*, synes Lukians mening således at være (se n. 26).

³⁰ **Atomteoretikeren Demokrit** [13]. – Måske fordi det ikke lykkedes Zeus og Hermes at sælge den hedonistiske levevej, præsenterer de nu et rigtig slagtilbud og forsøger sig med to filosoffer på én gang, den bestandigt grædende Heraklit (se n. 32) og den evigt grinende Demokrit.

Filosoffen *Demokrit* (c. 460-370 f.Kr.) stammede fra Abdera i Thrakien og regnes for elev af atomteoriens opfinder Leukippos (c. 490), selv om det er i elevens aftapning teorien blev kendt og vandt udbredelse, bl.a. hos epikuræerne (se n. 49). Med denne teori søger Demokrit at give en rationel redegørelse for den foranderlige verden og samtidig tage hensyn til eleaternes argumenter mod forandring, bevægelse og flerhed. Det eneste virkelige er således det tomme rum og atomerne der er kompakte, i konstant bevægelse, kolliderende, men i stand til at indgå i forbindelse med hinanden. Dette mekaniske verdensbillede vakte opsigt i antikken, og mange anså det for farligt og nedbrydende da de mente det fratog naturen enhver indbygget formålstjenstlighed. Cf. f.eks. GAL. *De nat. fac.* I 12, 14.

Grunden til at Demokrit hele tiden griner er nok at han ifølge kilderne anså lykke og tilfredsstillelse som mål for menneskelivet. Cf. CIC. *De fin.* V 29, STOB. *Eclog.* III 1 [B 188]. Hvorfor Heraklit bestandigt græder er straks vanskeligere at afgøre. Men det kunne hænge samme med historien om at han på sine gamle dage blev mere og mere misantropisk, blev eneboer og endte med at lide en uhyggelig død pga. vattersot. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* IX 3. Her kan man ligeledes læse at Theophrast skulle have ment at Heraklit var melankoliker og derfor ikke fuldførte sine værker. Cf. *ibid.* IX 6.

Dog kan der ikke herske tvivl om at det faktisk er Demokrit og Heraklit der portrætteres, dels pga. de nævnte oprindelsessteder, dels pga. Lukians videre fremstilling

³¹ Denne lidt hårde fremstilling af atomteorien, der jo siger at alt enten er tomhed el. atomer, kunne være en radikalisering af den berømte Demokrit-sentens der hævder at det søde og det bitre, det kolde og det varme, ja selv farverne, kun er således pr. konvention, men i virkeligheden er atomer og tomhed. Cf. SEXT. EMP. *Adv. mat.* VII 135 [B 125].

³² **Heraklitæeren Heraklit** [14]. – Skuffet og vred henvender køberen sig nu til den berømte Heraklit (c. 500 f.Kr.) der muligvis var af aristokratisk oprindelse og stammede fra Ephesos på Lilleasiens kyst. Pga. sine vanskelige tanker og tætte, visuelle stil kaldtes Heraklit i antikken for « den dunkle » el. « gådestilleren » – hvilket Lukian naturligvis spiller på (se n.

35) –, og allerede så prominente filosoffer som Sokrates og Aristoteles havde således deres hyr med at forstå ham. Cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* II 22, ARIST. *Rhet.* 1407 b.

Mest kendt er Heraklit dog for sine tanker om at alting flyder, hvilket han skulle kundgøre med gnomen vedr. at man ikke kan stige to gange ned i den samme flod. Cf. PLAT. *Crat.* 402 a. I en anden ordlyd hedder det at vi både træder ned i og ikke træder ned i den samme flod, og at vi både er og ikke er. Cf. HERACL. II. *Ouaest. Hom.* 24 4-5 [B 49a]. Og det samme kan man sige om fremstillingerne af Heraklit – også disse flyder og er aldrig identiske med sig selv –, et forhold der, som man vil se, også præger Lukians fremstilling. Dog er man ikke i tvivl om at det er Heraklit det drejer sig om.

³³ Det virker som om Lukian her lægger den stoiske forestilling om en altomfattende ἐκπύρωσις (= *forbrænden, verdens ødelæggelse ved ild*) i munden på Heraklit og dermed begår en anakronisme. Cf. PLUT. *Mor.* 1053 b, 1077 d. Men anakronismen virker dog ikke helt urimelig al den stund stoikerne faktisk havde deres forestilling om at alting kommer af ild og igen bliver til ild fra Heraklit selv. Cf. HERACL. I. [B 30], [B 31a], [B 90], A.A. LONG, *Hellenistic philosophy*, p. 147, J. BARNES, *op. cit.* pp. 59-60, K.F. JOHANSEN, *op. cit.* p. 576.

³⁴ Som det ofte er tilfældet med Heraklit, er denne sekvens næsten uoversættelig. I Oxfordudgaven lyder den gr. tekst : Παῖς παίζων, πεσσεύων, διαφερόμενος. Men jeg følger Harmon og læser : Παῖς παίζων, πεσσεύων, διαφερόμενος, συμφερόμενος. (Cf. ΒΙΩΝ ΠΡΑΣΙΣ (OCT) hvor det hedder : “συμφερόμενος super διαφ. ss. Γ : post διαφ. add. Harmon” (p. 35). Cf. også A.H. HARMON, “Philosophies for sale”, p. 476.)

Selve sekvensen optræder også andetsteds og lyder her at evigheden er et legende barn der spiller med brikker, men med den tilføjelse at den evige konge over alt ting også er et barn. Cf. HIPPOCR. *Ref.* IX [B 52]. Lukian trækker altså sandsynligvis på et eksisterende fragment.

³⁵ Λοξίας, afledt af λοξός (= *skrå, skæv, krum*), er et tilnavn til Apollon pga. hans krumme, dvs. dunkle, orakelsprog. Som nævnt blev Heraklit også selv kaldt αἰνικτής (= *en der taler dunkelt, gådestiller*). Cf. DIOG. LAER. *Vit. Phil.* IX 6.

Som her kommer denne dunkelhed ofte til udtryk i modsætninger. Andre Heraklitfragmenter lyder f.eks. : – Udødelige er dødelige, dødelige er udødelige ; de lever deres død og dør deres liv. Cf. HIPPOCR. *Ref.* IX [B 62]. Eller : – Gud er dag og nat, vinter og sommer, krig og fred, mæthed og sult ; men han forandrer sig ligesom olivenolie (†el. ild†) der blandes med parfume (†el. røgelse†) og tager navn efter hver enkelt duft. Cf. HIPPOCR. *Ref.* IX [B 67]. Også her er Lukians fremstilling i overensstemmelse med traditionens beskrivelse af Heraklit.

³⁶ Det lykkes heller ikke at få solgt hverken Demokrit el. Heraklit ; som i tilfældet med Aristoppos synes selv en ganske lille sum på et par oboler, hvad Diogenes jo gik for, alt for stor. Grunden er nok igen at de doktriner de to filosoffer her står for på ingen måde synes praktisk omsættelige, men nærmest er lammende for et almindeligt liv.

³⁷ **Platonikeren Sokrates** [15–18]. – Efter at have forsøgt sig med flere uheldige handler prøver Zeus og Hermes at sælge en filosof som de med sikkerhed kan få afsat, nemlig den berømte Sokrates (470-399 f.Kr.) selv.

Eller er det i virkeligheden Sokrates ? Visse udgivere er i tvivl da nogle manuskripter læser ΠΛ. i stedet for ΣΩΚ. Cf. ΒΙΩΝ ΠΡΑΣΙΣ (OCT), p. 37. Af denne grund – men også for at imødegå Lukians litterære selvforsvar, der jo går på at det ikke er filosofferne selv, men deres eftersnak-

kere som står for skud – vælger Harmon hverken at bruge navnet Sokrates el. Platon, men i stedet “Akademic”. Cf. A.M. HARMON, *op. cit.* p. 479. Dette er dog som nævnt (se n. b) at give bortforklaringen i *Pisc.* alt for meget kredit – hvilket Harmon da også halvt indrømmer, men alligevel vælger at se bort fra. Cf. *ibid.* p. 449. For der kan ikke længere herske tvivl om at det er de faktiske filosoffer der i *Vit. auct.* udsættes for satire.

Dog er billedet af Sokrates/Platon lidt mere uklart end de andre portrætter da det låner træk fra begge filosoffer. Måske ønsker Lukian hermed at tilkendegive en affinitet? For selv om de i (selv)forsvaret begge optræder som to distinkte personer, føler de sig begge særdeles truffet af satiren og må dermed nok anses som et konglomerat. Cf. LUK. *Pisc.* Ud fra simpel kvantitativ beregning vælger jeg imidlertid at kalde ham Sokrates da manuskripterne dels indeholder flest med Sokrates’ navn og selve teksten dels indeholder mere markante træk lånt fra ham (se n. 38, 39, 40) end fra Platon (se n. 41, 44, 47).

³⁸ Cf. PLAT. *Symp.* 216 d ff. Her hører man om Sokrates bemærkelsesværdige mådehold og selvherredømme som han beviste ved at afvise den unge og smukke Alkibiades’ tilnærmelser.

³⁹ Når Sokrates vælger at sværge på denne lidt besynderlige måde, er det sandsynligvis for at undgå at tage en rigtig gud til vidne alt for letsindigt. Jvf. da *Jøsses Kineser* i stedet for *Jesus Kristus*. Dette forbehold tager Sokrates også hos Platon. Cf. PLAT. *Ap.* 22 a og *Phdr.* 236 e.

⁴⁰ Lukian gengiver her Sokrates’ forunderlige evne til altid vha. sin udsøgte dannelse at lire noget af sig der kan stille samtalepartneren i forlegenhed.

⁴¹ Der hentydes naturligvis til det idealbillede af en stat som mange læser ud af Platons *Staten*. Andetsteds hos Lukian er det faktisk Platon der bor for sig selv i denne selvbestaltede stat under egen lov og statsforfatning. Cf. LUK. *Ver. hist.* II 17.

⁴² Cf. PLAT. *Res Pub.* 451 d ff. Her fremfører Sokrates sine tanker om en ligestilling ml. kvinder og mænd, der for en konsekvent betragtning imidlertid ikke virker særlig tillokkende hverken for rødstrømpen el. romantikeren, men i sidste ende netop går på det som Lukian her ironiserer over, nemlig at kvinderne for statsteoretikeren er en uudnyttet ressource der må kunne bruges bedre.

⁴³ Her hentydes nok til den gældende forestilling om den særlig intime forbindelse ml. modige krigere og pæderatiske forhold der skulle have gjort sig gældende i de klassiske doriske områder. Cf. også PLAT. *Symp.* 178 d ff. Her lovpriser Pausanias kærligheden ml. elskereren og hans elskede som en altomfattende socialintegrativ kraft. Lukians Sokrates fremstiller imidlertid dette kærlighedsforhold en anelse mere instrumentelt for så vidt som ynglingen her udgør en decideret belønning. Denne instrumentalitet var dog ikke nødvendigvis helt fremmed for de gamle grækere, f.eks. beretter Plutark om at det var skik i Theben at elskereren forærede sin yngling udrustning når denne som i Lukians tekst nåede “den rette alder”. Cf. PLUT. *Dial.* 761 a. Cf. også K.J. DOVER, *Greek homosexuality*, pp. 185-96.

⁴⁴ Lukians Sokrates gengiver her en klassisk to-verdens-platonisme der går på at ligesom *rum* ikke kan prædiceres om noget uden for universet (i.e. rummet), således kan *rum* ikke prædiceres om ideerne. For gjorde man det, opfattede man dem som materielle fænomener og ikke som ideelle realiteter.

⁴⁵ Cf. PLAT. *Alc.* 132 d ff. Her belærer Sokrates Alkibiades om det spidsfindige forhold ml. øje og sjæl.

⁴⁶ At køberen her kalder Sokrates for ὀξύδερκῆς (= *skarpsynet*) er endnu et godt eksempel på den bogstavelige enfoldighed som Lukian som regel forlener køberen med.

⁴⁷ Det er oplagt at lade Sokrates – som her nok er Platon – sælge til Dion fra Syrakus da det var disse to der sammen søgte at opdrage tyrannen Dionysos til at realisere en filosofisk stat på Sicilien. Cf. PLAT. *Ep.* VII.

Prisen er i øvrigt dialogens højeste – to talenter = 12.000 dr. – og peger dermed på den store agtelse den sokratiske-platoniske tradition måtte nyde.

⁴⁸ **Epikuræeren Epikur.** – Næste salgsemne kommer fra den epikuræiske skole, og der kunne let være tale om *Epikur* (341-271 f.Kr.) selv. Ifølge overleveringen virkede han i Athen omtrent samtidig med Platon og Aristoteles, men dannede sin egen skole, « Haven », for venner og ligesindede. Ikke meget af Epikurs store værk er overleveret, og man kender ham derfor hovedsagligt gennem andre, bl.a. hans senere tilhængere, epikuræerne, hvis ideal var sjælelsens ro og ifølge hvem det gode liv var at undgå det der i det lange løb skaber mere smerte end nydelse. Og det er da også dette lidt vage billede der præger Lukians fremstilling (se dog n. 49).

⁴⁹ Trods en ok pris – to miner = 200 drachmer – er behandlingen af epikuræeren yderst kortfattet, ligesom oplysningerne i øvrigt er forbløffende sparsomme. Man får kun at vide at Epikurs tænkning trækker på Demokrit og Aristippos, hvilket henh. må hentyde til den atomteori (cf. LUCR. *De rer. nat.* II 62 ff.) og den fordring om nydelsen som livets mål (cf. EPIC. *Men.* 128ff. og CIC. *De fin.* 29 ff.) der prægede Epikurs filosofiske anskuelser.

Men man får også at vide at han véd mere end sine forgængere pga. sin ugudelighed. Her fremhæves dette forhold som noget positivt, et synspunkt der på det kraftigste deles af epikuræismens hovedkilde. Cf. LUCR. *De rer. nat.* I 62-79, II 1090 ff. Men i sammenhængen virker udsagnet dog mærkværdigt al den stund det er *guden* Hermes der fremhæver det, og Epikur har da også flere steder mødt skarp kritik for sin afskrivelse af gudernes indgriben i verden. Cf. f.eks. CIC. *De nat. deor.* I 123-24. (Man kan dog gisne om at Lukian fremstiller ugudeligheden positivt fordi han kunne genkende sin egen ugudelighed heri. Cf. C. ROBINSON, *op. cit.* p. 141. Se også nedenfor.)

Endelig får man lidt at vide om Epikurs slikke spisevaner. Dette stemmer overens med de hedonistiske ansatser hos Epikur – som dog måske mere er hans modstanderes opfindelse end hans egen – og giver desuden mindelser om Aristippos der jo var *en sand vismand når det kommer til nydelser* [12].

Faktisk virker det som om Lukian ikke har det samme horn i siden på disse to som resten af det filosofiske selskab. To tekststeder peger da også indirekte på dette : I det litterære selvfor-svar klandrer Sokrates netop Epikur og Aristippos for deres manglende engagement i afstraffelsen af Παρρησιόδης. Sokrates siger derfor : τί τοῦτο; κεκμήκατε, ὦ Ἐπίκουρε καὶ Ἀριστιππε; καὶ μὴν οὐκ ἔχρην. Cf. LUK. *Pisc.* 1. Og andetsteds hedder det at Aristippos og Epikur samt deres tilhængere indtog en første rang på De Salige Øer fordi de var behagelige og elskværdige og bedst til at feste, hvorimod bl.a. Platon, Diogenes, Chrysippos og de skeptiske akademikere som sædvanlig latterliggøres. Cf. LUK. *Ver. hist.* 18.

At Lukian faktisk godt kan lide Epikur og Aristippos kunne også være grunden til at satiren over Epikur er så (relativt) positiv og kortfattet. Hos Diogenes får f.eks. Epikur en hel bog for sig selv, hvilket ellers kun bliver Platon til del. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* III, X. Langt vigtigere er det imidlertid at eksponenten for den stoiske filosofi, Lukians næste offer, tildeles fem gange så meget plads i satiren. Det er således tydeligt hvilken af de to retninger han respekterede mest.

⁵⁰ **Stoikeren Chrysippos.** – Den suverænt længste, men ikke særlig flatterende skildring af en filosofisk levevej i dialogen er satiren over den store systematisator af den stoiske dialektik, semantik, erkendelsesteori og logik, nemlig *Chryssipos* (c. 281/77-208/04 f.Kr.), der sammen med Zenon og Kleanthes er hovedrepræsentant for den ældste stoicisme. Grunden til at det præcis er ham der fremdrages i stoikerne skare, er nok at han i Lukians univers – som man vil se – står som eksponent for stoisk logik når den er allermest spidsfindig (se n. 54, 55, 56, 57, 60, 63) ; ligesom Chrysippos i Lukians version som en anden Erasmus Montanus gør hvad han kan for at dupere sin tilhører med fagtermer og volapyk (se n. 51, 52, 53, 55).

⁵¹ Det er den stoiske term ἀδιάφορος (= *indifferent, ngt. der hverken er godt el. skidt*) som jeg her gengiver med « *ligegyldigt* », mens προηγμένα og ἀποπροηγμένα oversættes med *nogle der « må foretrækkes »* og *nogle der « ikke må foretrækkes »*. Ifl. stoisk etik findes der ml. de absolut nyttige og de absolut unyttige handlinger en tredje klasse som er moralsk indifferent, ἀδιάφορος, såsom liv, helbred, nydelse, da den ikke har nogen umiddelbar forbindelse til menneskets endemål som er at leve i overensstemmelse med naturen. Dog påvirker de indirekte dette endemål og må derfor underopdeles yderligere i handlinger der ikke bør undgås, προηγμένα, handlinger der bør undgås, ἀποπροηγμένα, samt fuldstændig ligegyldige handlinger. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* VII 101-106, CIC. *De fin.* III 16, F.E. PETERS, *Greek philosophical terms*, p. 3.

⁵² Jeg oversætter her καταληπτική (= *skikket til at gribe*) φαντασία (= *forestilling, sansebillede*) lidt anakronistisk med *kognitivt sansebillede* og følger således K.F. JOHANSEN. Cf. *op. cit.* p. 564. En idé om intellektets « *griben* » i dette centrale begreb for den ælste stoicismes repræsentationsteori kan man imidlertid danne sig ud fra Zenons berømte illustration hentet hos Cicero : “Først strakte han [Zenon, MTG-H] hånden frem med spredte fingrene og sagde : « Dette svarer til sansebilledet (*visum*) ». Derpå krummede han fingrene lidt og sagde : « Her har vi tilslutningen (*adsensus*) ». Så knyttede han hånden og sagde, at det svarede til « begribelsen (*comprehensionem*) » – ud fra dette begreb var det i øvrigt, han dannede ordet *katalépsis*, som ikke tidligere havde været brugt. Med den venstre hånd pressede han nu den knyttede højre fast sammen og sagde, at her havde vi « *viden* » (*scientiam*), noget som ingen anden end den vise var i besiddelse af” (CIC. *Acad.* II 147, her oversat af J. Pinborg i CICEROS FILOSOFISKE SKRIFTER II).

⁵³ De ord jeg her gengiver som *tildragelse* og *følgetildragelse*, er henh. σύμβαμα (= *tilfælde, træf, ulykkestilfælde*) og παρασύμβαμα (= *en sek. omstændighed*). Begge ord har imidlertid endnu en række betydninger ifl. stoisk grammatik : σύμβαμα (= *κατηγορημα*) er et fuldstændigt prædikat, f.eks. som med et intr. verbum : Σωκράτης περιπατεῖ. Modsat er παρασύμβαμα. (= *παρακατηγορημα*) en konstruktion med et upers. verbum : Σωκράτει μεταμέλει. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* VII 64. Ifl. eksemplet med den lamme mand er det nok de første betydninger Lukian benytter, men det er uden tvivl meningen at man skal medtænke de andre.

⁵⁴ Rigtigt er det når Harmon til dette sted gør opmærksom at Lukian med vilje ødelægger syllogismen. Det gør Lukian “by using δέδοκται [= kunne sige] and ἐγνώκέναι [= havde tænkt sig]. It is perfectly possible for the father to guess what the crocodile « had made up his mind » to do, and so to get the child back : for an intention need not be executed”. (A.M. HARMON, *op. cit.* p. 492, n. 1).

For at få den logiske fælde til at virke skulle krokodillen i stedet spørge : « Har jeg tænkt mig at give barnet tilbage ? » Hvis faderen så svarer « Ja », kan bæstet sige : « Du tager fejl » og spise barnet ; og hvis faderen siger « Nej », kan krokodillen sige « Du har ret, og derfor beholder jeg barnet ».

⁵⁵ Man véd ikke meget om de to første syllogismer. « Høsteren » skulle være baseret på et fejlagtig brug af negationen og derved bevise at en mand der ville høste en mark ikke ville være i stand til at høste den. Cf. DIOG. LAER. *Vit. phil.* VII 25, 44. « Herren » skulle bestå af fire logiske sætninger, hvoraf man vilkårligt kunne tage de tre og modbevise den fjerde. De to sidste syllogismer, « Elektra » og « Den Indhyllede », som Lukian her bruger plads på, skulle være opfundet af en vis Euboulides, en elev af Eukildes. Cf. *ibid.* II 108.

⁵⁶ Også her gør A.M. HARMON rigtigt opmærksom på en bevidst fejl i syllogismen. Cf. *op. cit.* p. 494. Den burde gå således : « På én gang vidste hun og vidste ikke at Orestes var hendes broder. For hun vidste ikke at denne mand var hendes broder. Men denne mand var Orestes. »

⁵⁷ Igen ser man køberens bogstavelige forståelse af filosofien. Men her løser han dog det dialektiske problem som var det en gordisk knude og udviser handlekraft.

⁵⁸ Hos M.CL. GERTZ hedder det at “Lukianos selv havde meget tilovers for hans [Epikurs, MTG-H] Lære ; derimod kunne han ikke lide Stoikerne, Epikuros’s modstandere med deres evindelige Prækner om « Dyden », hvori de hyppigt beraabte sig paa nogle berømte Vers af Hesiodos [...] : « Lasten i sandhed man let kan fange, og ogsaa man flokvis / Søger at naa den ; thi jævn er Vejen, og nær er dens Bolig. / Dyden vinder man først gennem Sved : saa Himmelens Guder / Har det bestemt : thi lang og stejl er Stien til Maalet. » ” (“Oplysninger”, p. 74). Gertz skriver dette som en kommentar til et sted hos Lukian hvor stoikerne endnu ikke var ankommet til De Salige Øer fordi de fortfarende var i færd med at stige op ad dydens stejle bakke. Cf. LUK. *Ver. hist.* 18.

Denne kommentar passer også fint til passagen i *Vit. auct.* Dog må man notere sig at *det højeste ifølge naturen* – endnu et vigtigt stoisk begreb – her anses for at være *rigdom, sundhed og sådanne ting*. Lukians Chrysippos stræber ikke efter dyd, men efter penge (se n. 60).

⁵⁹ Planten ἐλλέβορος, el. ἐλλέβορος, der på da. går under navnet helleboros el. nyserod, blev i antikken opfattet som et virkningsfuldt lægemiddel med gavnlige effekter mod sindssygdom. Dette kunne have noget på sig i og med at planten faktisk indeholder et kraftigt giftstof, *helleborein*, som kan fremkalde både narkose og hjernelammelse.

Lukian beretter flere steder at Chrysippos tre gange skulle have drukket dette serum. Et sted hedder det sågar at stoikeren var forment adgang til det filosofiske selskab indtil han for fjerde gang havde renset sig for sin galskab med en dosis nyserod. Cf. Luk. *Ver. Hist.* 2.18.

⁶⁰ Der er her tale om et klassisk eksempel på det argumentskema som kaldes *modus ponens* og tager sig således ud :

<i>Moderne formalisering</i>	<i>Stoisk quasi-formalisering</i>	
$p \Rightarrow q$	Hvis det første, så det andet.	
<u>p</u>	<u>Det første.</u>	Cf. DIOG. LAER. <i>Vit. Phil.</i> VII 78-81.
q	Ergo: det andet.	Cf. også K.F. JOHANSEN, <i>op. cit.</i> p. 772.

Det er symptomatisk at argumentet foregår på ret så pekuniære præmisser og derved udgør en del af den teknik stoikeren benytter sig af for at lænse penge fra sine klienter.

⁶¹ Her optræder atter den vigtige glose ἀπορία, og man ser igen at billedet af filosofien ikke er et der som i de gode gamle dage – hos Platon og Aristoteles – magter aporien og bruger den til at stille sig nye frugtbare spørgsmål. Derimod er filosofien en teknik der kan bringe menneskets i apori og for så vidt lade det blive siddende der (se n. 75). Og Lukians Chrysippos truer ydermere med at gøre dette hvis nogen tillader sig at problematisere hans *hustler*-levevej.

⁶² Cf. OVID, *Metamorph.* IV 765 ff. Her beretter Perseus hvordan han gjorde sig til herre over Medusa hoved og dets forstenende effekt.

⁶³ Cf. OVID, *Metamorph.* VI 302 ff. Her straffes Niobe for sit hovmod – ikke blot med sine børns, men også med sin egen forvandling til en grædende stenstøtte.

For den danske læser er det interessant at se hvordan hele denne udveksling næsten ordret går igen hos Holberg. I sin *Erasmus Montanus eller Rasmus Berg*. Act. 2. Scen. 3. skriver han følgende : “**Montanus.** – [...] Morlille, jeg vil gjøre jer til en Steen. **Nille.** – Ja Snak, det er end meere konstigt. **Montanus.** – Nu skal I faa det at høre. En Steen kand ikke flyve. **Nille.** – Men det er vist nok, undtagen man kaster den. **Montanus.** – I kand ikke flyve. **Nille.** – Det er og sant. **Montanus.** – Ergo er Morlille en Steen. (Morlille græder.) **Montanus.** – Hvorfor græder Morlille ? **Nille.** – Uh jeg er saa bange, at jeg bliver til Steen, mine Been begynder alt at blive kolde. **Montanus.** – Giv jer tilfreds Morlille, jeg skal strax gjøre jer til Menneske igien. En Steen kand ikke tænke eller tale. **Nille.** – Det er sandt. Jeg véd ikke om hun kand tænke, men tale kand hun ikke. **Montanus.** – Morlille kand tale. **Nille.** – Ja Gud ske loy, som en stakkels Bonde-Kone kand jeg tale. **Montanus.** – Got. *Ergo* er Morlille ingen Steen. **Nille.** – Uh det gjorde got, nu kommer jeg mig igien. [...]” (L. HOLBERG, *Den Danske Skueplads*, pp. 395-96). Cf. også C. ROBINSON, *op. cit.* pp. 140-44, der dog ikke kommer ind på denne passage, men koncentrerer sig om hvordan Lukian har inspireret til *Niels Klim*.

Ingen af argumenterne er naturligvis gyldige : I Rasmus Bergs tilfælde fordi man aldrig kan slutte ud fra to negative præmisser, hvilket man også kan forvise sig om hvis man formaliserer (og omskriver) argumentet ifl. klassisk logik – f.eks. således : Ingen S er P (Ingen sten er flyvende). Ingen M er P (Ingen Morlille er flyvende). Ergo : Alle M er S ([Alle] Morlille er sten). Hermed kan argumentets ugyldighed let vises i et Venn-diagram. I Chrysippos’ tilfælde ligger fejlen i det ekstra mellemed ; f.eks. kan man godt slutte således, idet man omskriver til en implikation : Hvis P tilkommer ethvert M, og M tilkommer ethvert S, vil P tilkomme ethvert S ; men med det fjerde led går det naturligvis galt.

Derfor er der, i modsætning til hvad Lukians Chrysippos ellers hævder, heller ikke tale om en af de « *Ubeviselig Syllogismer* » som den historiske Chryssippos stod fadder til fem af. Cf. DIOG. LAER. VII 79. Sådan en syllogisme ville naturligvis være gyldig og samtidig leve op til det stoiske krav om at en “standartslutning opstiller en perfekt præmis, i anden præmis udpeget et

evident, partikulært sagforhold, derefter drages der en konklusion, der henfører det partikulære sagforhold under reglen”. Med de ubeviselige syllogismer ønsker stoikerne nemlig “at begrunde den empirisk foreliggende, konkrete begivenhed – og hertil er det første argumentations-skema, *modus ponens*, bedst egnet” (K.F. JOHANSEN, *op. cit.* p. 573).

Således har Lukian allerede ladet sin Chrysippos levere sin logiks kosteligste skat, *modus ponens* (se n. 60). Men Lukian har samtidig tilkendegivet at filosofen ifølge ham ikke benytter denne logik til det stoikerne anså som dens formål, nemlig “at finde gyldige slutningsregler og bevisformer, som kan hjælpe os i vores almindelige orientering i tilværelsen – i sidste ende med henblik på moralfilosofien” (*ibid.* p. 569). I stedet tjener logikken nu det formål at tjene penge.

⁶⁴ Den stoiske logiker går for aktionens tredje højeste pris – tolv miner = 1.200 drachmer – og overgås kun af platonikeren og senere af aristotelikeren. Så selv om han fremstilles som problematisk, så tegner Lukian også et billede af stoikeren som virknings- og værdifuld. Derfor er der også en hel flok *rå og stærke fyre* der skal have glæde af ham, og det nok til politiske formål ; i hvert fald skriver Lukian ved begyndelsen af dette salg at der blandt køberne er *rigtig mange af dem der plejer at komme på torvet* og at de *venter just på ham* [20].

Som det er fremået af de foregående noter, er der i tilfældet Chrysippos nok tale om en art samtidskritik fra Lukians side, og det der kritiseres er kejsertidens talrige mindre stoikere som i Lukians regnskab gjorde filosofien til en handelsvare man mod penge kunne gøre sig gældende med. Dette ene problematiske forhold i etisk forstand suppleres med det forhold at disse stoikere i de fleste tilfælde ikke havde noget dybt forhold til filosofien, men netop brillierede som prototyper på eftertidens skolastikere som havde lært sig at imitere de filosofiske dogmer uden dog at leve dem. (Dette stemmer også overens med hvad der angiveligt var den almindelige form for skolær uddannelse på dette tidspunkt. Cf. E. BRÉHIER, *The Hellenistic and Roman age.*)

⁶⁵ **Peripatetikeren Aristoteles.** – Som det var tilfældet med Sokrates/Platon, er næste salgsemne nok også en slags blanding, denne gang af *Aristoteles* (c. 384-322 f.Kr.) og hans peripatetiske efterfølgere. Heller ikke her spilder Lukian imidlertid plads på biografiske oplysninger, men nøjes med at skildre filosofen vha. en række velvalgte og iøjnefaldende karakteristika : Hans rigdom – rygten går at Aristoteles var rig og af fornem slægt –, hans pæne opførsel og skønhed – det fortælles at han talte med fistelstemme og gik højt op i sit hår (cf. DIOG. LAER. V 1) –, hans glæde ved biologi (se n. 68, 69), samt hans (skrive)stil (se n. 66, 69). Det er således i højere grad videnskabsmanden end metafysikeren Aristoteles man her har med at gøre.

⁶⁶ Cf. CIC. *Acad.* II 119. Efter Cicero har denne opdeling i udad- og indadvendte værker været gængs og er altså også Lukian bekendt. Om Aristoteles selv benyttede denne sontring véd man imidlertid ikke med sikkerhed. Cf. ARIST. *Eth. Eud.* 1217 b.

⁶⁷ Cf. ARIST. *Eth. Nic.* 1098 b. Her foretager Aristoteles selv denne opdeling af goderne i tre slags : dem der er ydre, dem der hører sig sjælen til, og dem der hører sig kroppen til.

⁶⁸ Lukian gør her grin med den glæde ved præcise biologiske observationer der præger de aristoteliske tekster, f.eks. *Historia animalium*, idet han fremstiller dem som ligegyldigheder. Aristoteles foregriber imidlertid selv denne kritik. Cf. ARIST. *De part. ani.* 645 a

⁶⁹ Cf. ARIST. *De part. ani.* 673 a. Her beskrives det at kunne grine som et menneskeligt særkende, og Lukian nævner det sandsynligvis for at gøre grin med et særkende ved Aristoteles selv, nemlig det man kunne kalde hans banale skarpsindighed el. skarpsindige banalitet : Som når han nævner at meget små el. meget små dyr ikke kan være skønne fordi man slet ikke kan se dem. Cf. ARIST. *Poet.* 1450 b. Et udsagn der på én gang er skarpsindigt da det medtænker proportioner i undersøgelsen af det skønne, men som samtidig virker lidt banalt, og tilfældigt er det nok ikke at det er et æsel som mennesket her sammenlignes med. Lukian prøver således netop at skildre et typisk træk ved filosofen, også et man skal kende denne godt for at opdage (se n. 40).

Om sæd og undfangelse kan man i øvrigt læse mange steder i det aristoteliske korpus. Cf. f.eks. ARIST. *De gen. ani.* 721 a.

⁷⁰ Aristoteles går for den næsthøjeste pris – 20 miner = 2.000 dr. – og overgås kun af Sokrates/Platon. Her ligger måske, trods alt, et hint om at disse to/tre er den klassiske filosofis mest værdifulde koryfæer.

Andre steder hos Lukian fremstilles den peripatetiske glæde ved logiske spidsfindigheder dog næsten lige så negativt som i tilfældet med Chrysispos. Så man kan nok ikke konkludere at den notorisk negative Lukian er gået hen og blevet positiv. Sådan et indtryk efterlader den næste filosof imidlertid heller ikke.

⁷¹ **Skeptikeren Pyrrhon.** – Som den sidste repræsentant for en filosofisk levevej sælger Zeus og Hermes den mand der blev betragtet som en art helgen for den skeptiske skoledannelse, nemlig Pyrrhon (c. 365–275 f.Kr.), også selv om Lukian i teksten giver ham slavenavnet Pyrrhias. At der er tale om en sand skeptiker er man imidlertid ikke et øjeblik i tvivl om ; skeptikeren er nemlig ham der altid vil se efter en løsning – σκέπτεσθαι (= *at se efter, undersøge*) –, men aldrig finde nogen. Cf. DIOG. LAER. IX 70.

⁷² Her dukker igen ἀπορία op – det ord jeg gengiver som *tvivl og rådvildhed* [27] –, men denne gang i følgeskab med skeptikernes σταθμίον (= *vægtskål*), en anordning med hvilken de afvejede modsatrettede påstande og fik dem til at stå lige, således at argumenterne for dem begge endte med at være lige tungtvejende og et manglende kendskab til sandheden – ἀγνοσία τῆς ἀληθείας – blev konsekvensen. Cf. DIOG. LAER. IX 76.

Den historiske Pyrrhon skulle således have argumenteret for en metodologisk skepticisme der gjorde vægringen ved at fælde domme til et grundprincip. Menneskes lykke afhang nemlig af tre spørgsmål : – Hvad er tingene i virkeligheden ? Svar : Uerkendbare. – Hvordan bør vores holdning til tingene være ? Svar : Uengageret. – Hvad vinder vi ved denne holdning ? Svar : Først ἀφασία (= *tavshed, stilhed*) – el. som det om lidt fremgår hos Lukian : *hverken at høre eller se* [27]. Men siden opnår man ἀταρξία (= *frihed for lidenskaber*), dvs. den sjælefred som mennesket opnår hvis det vælger at afholde sig for påstande overhovedet. Og denne tilstand skulle man nå vha. “det såkaldte *ou mallon*-argument (*ou mallon* : « ikke snarere »), dvs. « ikke snarere q end p, derfor hverken p eller q » ” (K.F. JOHANSEN, *op. cit.* p. 591).

Dette epistemiske niveau bruger Lukian imidlertid ikke plads på. Nedenfor skildres der imod ἀταρξία som det *at være ude af stand til at dømme, være følelsesløs og i det hele taget ikke være stort anderledes end en regnorm* [27]. Tilsyneladende har han altså ikke set det store perspektiv i tilstanden ; måske tror han ikke på dens mulighed el. finder den absurd ; i hvert fald er der kun *få tilstede ved dette salg* [27]. Ikke alle orker el. magter at gå så langt med filo-

sofien, synes Lukians at ville sige ; de har allerede tidligere forladt valgpladsen og bevæget sig andre steder hen (se n. 75).

Derfor bruger Lukian heller ikke plads på det asketiske og etiske niveau i skeptikernes suspension af dømmekraften, dvs. det hårde arbejde det kræver at træne sig op til kampen mod alle de tilsyneladende sagforhold – helst i gerninger, og hvis dette ikke er muligt, så med ord og logik. Cf. DIOG. LAER. IX 66, E. BRÉHIER, *op. cit.* pp. 106-8. End ikke dette eneste som kunne give den skeptiske livsanskuelse et vist skær af alvor – nemlig den omfattende selvaskelse der ville være påkrævet for at omvende sit syn på tingene radikalt, et forhold der næsten får scepticismen til at nærme sig den østlige religiøsitet, cf. *ibid.* p. 107, DIOG. LAER. IX 61 –, ikke engang dette lader Lukian sin Pyrrhon pege på. Hans skepsis er ligegyldig, og den problematiserer intet. I hvert fald intet vigtigere end ubehagelige situationer for skeptikerens egen person : han prøver at undgå at blive solgt for at slippe for at arbejde, hvorfor hans herre nedenfor siger : *Kom her, så skal jeg, efter jeg har smidt dig i trædemøllen, vise dig at jeg er din herre med en endnu værre logik* [27]. For en filosofisk betragtning er skepsisen blevet som en pendant til Diogenes' provokation for provokationens skyld (se n. 18), – den er blevet til en skepsis for skepsisens egen skyld, dvs. dovenskab og doven tænkning.

⁷³ Cf. Luk. *Ver. Hist.* 2.18. Her optræder denne pond ligeledes, men om nogle medlemmer af *Det nye Akademi*, dvs. de skeptikere der gjorde sig gældende i Lukians samtid.

⁷⁴ Skeptikeren går for aktionens næstlaveste pris – en attisk mine = 100 dr. – og filosofien ender således hos Lukian : *Not with a bang but a whimper*. For filosofien ender med hovedrepræsentanten for en retning der konstant forkastede andres dogmer, men aldrig producerede nogle selv. Og i disse bestræbelser på at gøre rede for andres fejl søgte de selv helt at undgå at hævde noget for egen regning, selv det at hævde at de ikke hævdede noget. Cf. DIOG. LAER. IX 73-74.

⁷⁵ Dialogen ender her med at køberen og Hermes sætter sig igennem over for en doven tænkner, hvorefter Hermes opfordrer helt andre mennesker at komme til et salg af helt andre typer leveveje.

Filosofien ender således ikke kun med det triste billede af en filosof der intet kan og intet vil (se n. 74) ; billedet suppleres med endnu et forhold da Pyrrhon just har henledt opmærksomheden på et sidste af skepcisismens begreber, nemlig ἐπιτοχή (= *tilbageholden, standsen*) der betegner den teknik at holde sin afgørelse tilbage mht. benægtelse el. bekræftelse af et bestemt udsagn – *Hold din endelige afgørelse om det tilbage* [27]. Selv om portrættet af Chrysippos nok fremstår som en samtidskritik, sådan som forsvaret i *Pisc.* lagde op til, modvirkes det således af at han ikke står som den sidste. Som den sidste står derimod denne Pyrrhon der i al sin gru fremviser skepticisismens filosofiske afmagt : den kan intet, den vil intet, den holder sig tilbage.

Hermed samler Pyrrhon også op på en tendens der strækker sig igennem hele dialogen, en tendens der kan aflæses i aporiens forskellige optrædener. Hos Diogenes optræder den som noget man ved filosofiens hjælp sættes i for derefter at kunne leve et mere filosofisk liv (se n. 19) ; men dette liv virker latterligt og uden brod (se n. 18) – og i sidste ende ubrugeligt (se n. 24, 26). Hos Chrysippos optræder aporien som en tilstand som den problematiske filosof selv kan vælge at sætte mennesket i (se n. 61), uden anden retfærdiggørelse end fordelagtigheden for filosofen selv (se n. 58). Hos Pyrrhon antager aporien endelig form af noget villet, en in-

tention om filosofisk at holde sig tilbage fra tænkning, men uden rigtig konsekvens, hverken på et epistemisk el. asketisk niveau; aporien synes kun at pege på en doven tænkning (se n. 72).

I modsætning til aporiens funktion i den tidligere tænkning – som hos Platon og Aristoteles – giver den altså ikke længere anledning til produktivitet, men bliver stående. Cf. *Plat. MEN.* I Lukians litterære billede synes aporien afmattet i en udmattet filosofi. (Et billede der i en vis forstand idéhistorisk stemmer med at det forhold at det nye akademis skepticisme endnu ikke var blevet erstattet af nyplatonismens optimisme på erkendelsens vegne.)

I *Vit. auct.* tegnes derfor ikke et billede af filosofien som den « bortviste », bortvist fordi den ikke evner at problematisere en overordnet sammenhæng – som når Lukian i en anden tekst beretter om en filosof der pga. sin frie tale og frisindethed var blevet forvist og derved var kommet til at stå ved siden af kejsertiden store filosofiske skikkelser, Musonius Rufus, Dion og Epiktet, der alle havde været i lignende omstændigheder. Cf. *LUK. De morte Per.* I *Vit. auct.* tegnes ikke sådant et billede, men et billede af filosofien om den « forladte » – som Lukian skriver er *mange allerede gået*, og den følgende dag vil Zeus og Hermes da også vende sig helt andre steder hen og *sælge levemåder for lægfolk, arbejdere og handlende* [27]. Her virker det ikke som om filosofien el. filosofen mere skal få lov at være med.

*
* *

Litteratur

- J. BARNES, *Early Greek philosophy*. Penguin Books 2001.
- E. BRÉHIER, *The Hellenistic and Roman age*. The University of Chicago Press 1965.
- CICEROS FILOSOFISKE SKRIFTER II. C.E. Gad, København 1968.
- R.J. DEFERRARI, *Lucian's atticism. The morphology of the verb*. Adolf M. Hakkert-Publisher, Amsterdam 1969.
- DIOGENIS LAERTII VITAE PHILOSOPHORVM I-II. Oxford Classical Texts (OCT) 1964.
- K.J. DOVER, *Greek homosexuality*, Vintage Books 1980.
- M.CL. GERTZ, "Oplysninger", in TRE SKRIFTER AF LUKIANOS FRA SAMOSATA. Gyldendal 1918.
- J.C.B GOSLING & C.C.W. TAYLOR, *The Greeks on pleasure*. Clarendon Press, Oxford 1982.
- J.B. GOULD, *The philosophy of Chrysippus*. E.J. Brill, Leiden 1971
- M.H. HANSEN, *Politikere og guldalderdemokratiet. Det athenske demokrati i 4. årh. 6.* Klassikerforeningens kildehæfter, København 1981.
- A.M. HARMON, "Philosophies for sale", in LUCIAN II. Loeb 1960.
- L. HOLBERG, *Den Danske Skueplads (1731)*, in LUDVIG HOLBERGS SAMLEDE SKRIFTER. Fjerde Bind. Gyldendal Kbh. 1917.
- J. HØYRUP, *From Hesiod to Saussure, from Hippocrates to Jevons. An introduction to the history of scientific thought*. Roskilde Universitetscenter. Faggruppen for filosofi og videnskabsteori. Roskilde 2003.
- K.F. JOHANSEN, *Antikken. Den europæiske filosofis historie, bd. 1*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk 1994.
- A.A. LONG, *Hellenistic philosophy. Stoics, Epicureans, Sceptics*. Duckworth, London 1974.
- LUCIANI OPERA II. Oxford Classical Texts (OCT) 1974.
- LUCIEN ŒUVRES I-III. Les belles lettres (Budé), Paris 1993-2003.
- A. MOMIGLIANO, "Freedom of speech in Antiquity", in P. P. Wiener (red.), *Dictionary of the history of ideas*, vol 5, Charles Scribner's Sons, NY 1973-74.
- R. NAVON (red.), *The Pythagorean writings. Hellenistic text form the 1st century B.C. - 3d Cent. On life, morality, knowledge, and the world*. Selene Books, NY 1986.

-
- F.E. PETERS, *Greek philosophical terms. A historical lexicon*. New York University Press, 1967.
C. ROBINSON, *Lucian and his influence in Europe*. Duckworth 1979.
J. SCHWARTZ, *Biographie de Lucien de Samosate*. Latomus, Revue d'études latines 1965.
J. SLØK, *Stoikerne*, Berlingske forlag 1966.